

Skaitiniai

9

klasei

1 dalis

Laikinas,
sutrumpintas,
nespaltvotas
PRANAŠAS

Dainora Eigminienė
Asta Karaliūtė
Vida LISAUSKIENĖ
Aušra Martišiūtė-Linartienė
Daiva Vaitkevičienė
Jurga Sadauskienė

Skaitiniai

9 klasė

Laikinas,
sutrumpintas,
nespalvotas
PRANAŠAS

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Vilnius, 2016

UDK 821.172-82(075.3)

Sk-07

Redakcinė kolegija: Jurga Dzikaitė,
Dainora Eigminienė Darius Kuolys,
Aušra Martišiūtė-Linartienė, Gytis Vaškelis

© Autoriai, 2016

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016

ISBN 978-609-425-182-5

Mielos gimnazistės, mieli gimnazistai,

skaitydami ir nagrinėdami šio vadovėlio tekstus, mėgindami kurti patys, Jūs tęsite senas Lietuvos ir Europos gimnazijų tradicijas – mokysitės suprasti save ir Jus supantį kultūros pasaulį.

Pastebėsite – nagrinėjami kūriniai susiję, jie jungiasi į prasmingą literatūros ir kultūros visumos vaizdą. Suvoksite, kokia turtinga, daugiabalsė ir įdomi savo grožiu ir prieštaraivais yra Lietuvos kultūros tradicija, kaip ji sudera su europine ir pasauline. Pajusite, kad joje slypi Jūsų pačių, Jūsų senelių ir tėvų tapatybės, orumo ir pasitikėjimo savimi šaknys. Patirsite, kaip kultūros tradicija kuria Jus, augindama lyg augalą, kaip stiprina, daro vis savarankiškesnius ir laisvesnius, teikdama atramų ir užuovėjos.

Ką dar svarbu Jums žinoti pradedant dirbti su šiuo vadovėliu? Svarbu pasitikėti tiek skaitomais tektais, jų autoriais, tiek savo jėgomis šiuos tekstus aiškintis, suprasti, vertinti. Jūs galite tapti išmintingais kūrinių pašnekovais – ir kūriniai atsivers Jums netikėtomis reikšmėmis, idėjomis, vaizdais.

Kalbėdamiesi su tektais Jūs susidarysite savo nuomonę, kursitės savo pasaulėžiūrą, savo poziciją. Įgysite ir stiprinsite dvasios nu-garkaulį.

Tačiau rimtas pokalbis nėra lengvas. Jam reikia intelektualinių pastangų ir darbo, atidaus dėmesio skaitomam tekstui, atvirumo iššūkiams ir nuotykiams.

Šis vadovėlis leis Jums išbandyti savo jėgas ir kurti save.

Kaip vadovėlio medžiaga atrinkta ir išdėstyta, ko ir kokiais būdais mokysitės, yra paaiškinta temų pratarmėse.

Bet visų svarbiausia verčiant vadovėlio puslapius išgirsti, ką gaudžia mūsų – Lietuvos – kultūros tradicija. Panašiai kaip jūros kriaukulėje galime išgirsti galingą jūros ošimą.

Ir dar – svarbu mokytis apie įvairias tektais išreikštas žmogaus patirtis kalbėti savo žodžiais.

1

Skaitai knygas – pažįsti save ir pasaulį

*Broliai, seserys, imkit mane ir skaitykit,
ir tatai skaitydami permanykit...*

MARTYNAS MAŽVYDAS, 1547 m.

Kodėl knygų skaitymo tema pradedamas Jūsų, gimnazistų, vadovėlis?

Žmogaus santykis su knyga, su raštu buvo svarbus visada. Nuo tada, kai išrastas raštas.

Kokia skaitymo prasmė, paskirtis? Kokia nauda? Kokį vaidmenį knyga vaidina, galėtų vaidinti mano ir visuomenės gyvenime? Šiuos senus klausimus pamėginsime aptarti žvelgdami nauju žvilgsniu, pasitelkę į pagalbą rašytojus ir filosofus.

Sužinosime, kad tekstai gali būti skaitomi skirtingai. Aiškinsimės, kokie gali būti skaitymo būdai, kaip rimtų knygų skaitymui reikia pasiruošti, kad jos teiktų džiaugsmo ir malonumo.

Nagrinėsime, kaip meno kūriniai, pirmiausia grožinė literatūra, kiti informacijos šaltiniai padeda mums kaupti gyvenimo patirtį ir išmintį, plėsti akiračius, kaip formuoja mūsų pasaulėžiūrą ir ugdo santykį su kitais žmonėmis.

Susipažinsime su Vytauto Didžiojo universiteto profesoriaus, dėtančio ir kituose pasaulio universitetuose, filosofo Leonido Donskio mintimis. Perskaitysime viešą anglų rašytojo Nylo Geimano paskaitą.

Atidžiau nagrinėsime lietuvių rašytojos Vandos Juknaitės esė apie apleistą ir Vilniaus gatvėse vaikataujančių vaikų gyvenimą, apie suaugusiųjų patirtis bendraujant su jais. Pamatysime, kokia jautri ir jaudinanti gali būti apie tikrą gyvenimą kalbanti knyga. Taip pat atsiversime visame pasaulyje skaitomą anglų prozininko Marko Hadono romaną „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“. Jame į pasaulį žvelgiama penkiolikmečio autisto akimis ir pasakojama intriguojanti detektyvinė istorija.

Perskaitytą ir išnagrinėtą šios temos medžiagą, Jūs jau patys savarankiškai sugebėsite paaiškinti, kuo šie tekstai ir kūriniai Jums reikšmingi, įdomūs, ką padėjo giliau pajusti, išgyventi, suprasti.

Ši tema Jums padės pasirengti reikšmingesniems savosios, Lietuvos ir Europos, kultūros atradimams, įvesdins Jus į nesenstančių knygų pasaulį.

Tad būkite atviri, geranoriški ir atidūs.

- Knyga kviečia pokalbio su savimi.
- Kodėl visuomenei verta skaityti knygas, arba kaip Jungtinėse Amerikos Valstijose apskaičiuojama, kiek kalėjimų reikės ateityje?
- Ar Albertas Einšteinas teisus?
- Kodėl gyvenant greitai skaityti reikia lėtai?
- Ko būtumėte nežinoję, jeigu būtumėte neperskaitę šių knygų?

Apie knygos ir skaitymo vertę

Susipažinkime su Leonido Donskio mintimis apie skaitymo vertę. L. Donskis – Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, filosofas, eseistas, daug rašantis žiniasklaidoje apie knygos ir skaitymo vertę. Jo knygos išverstos į daugelį pasaulio kalbų.

LEONIDAS DONSKIS. Svarbu nuolat skaityti pačias geriausias knygas

[...] Nuolat skaitau tų rašytojų knygas, kuriuos laikau savo draugais ir palydovais. Lygiai kaip žmogus iki galo nepažinus, taip ir knyga yra begalinė. Visuomet egzistuoja stiliaus arba turinio interpretacijos galimybės, kurias kartais surandi tik prabėgus daugeliui metų. Kadangi aš tikiu žmogaus nepažinumo idėja, tikiu, kad neegzistuoja absoliutus knygos pažinumas.

Yra laikas skaityti knygai

[...] Internetu skaitau greitai, o gerą literatūrą skaitau lėtai. Juk mes vienaip bendraujame su žmonėmis, su kuriais mus sieja techninis, epizodinis, nelabai prasmingas santykis, o visai kitaip mes bendraujame su draugais. Šiuo atveju svarbiausia ne ką tu kalbi, bet kaip kalbi ir bendrauji. [...] Lygiai taip pat su knyga. Stengiuosi prie knygos prieiti ne pavargęs, ne suirzęs – tam turi būti skirtos ypatingos valandos. [...] Svarbu nepainioti didžiosios literatūros su dienos naujienomis. Kiekvienoje kultūroje tie dalykai atsiskiria labai aiškiai. Literatūra gali būti profesionali, bet neapti tikru įvykiu. Svarbu nuolat skaityti pačias geriausias knygas.

[...]

Nelabai noriu tikėti, kad kompiuterinės technologijos gali pakeisti ir išstumti knygą. Esu girdėjęs tokių prognozių, bet nelabai noriu jomis tikėti. Kodėl? Ogi todėl, kad tuomet visiškai keistųsi mūsų estetiškos tikrovės suvokimas ir pats estetiškas išgyvenimas. Ar mes įsivaizduojame save susižavėjusius Diego Velaskeso arba Jano Vermejerio darbų tobulomis reprodukcijomis kompiuterio ekrane? Galima pasiekti tobulą vaizdo rezoliucijos lygį, bet kodėl gi tuomet žmonės vis dėlto lanko muziejus? [...]

Taip pat ir su knyga. Knygos skaitymo ir išgyvenimo dalis yra jos lietimasis, o ne vien tik matymas ir vizualinė percėpcija¹: svarbu, kad ji kvepia, ją galima liesti, kad knyga truputį dėvisi, ir tu jauti tą jos trapumą. Visa tai susiję. Žmonės, sukūrę genialius kūrinius, kūrė ne tik meistrišką vaizdą ar metaforų kombinaciją – jie sukūrė ir medžiagą, ir formą, ir mūsų santykį su ja. Prisimenu vieną Ingmaro Bergmano frazę, kada jis, jau būdamas garbaus amžiaus, pasakojo senatvėje labai norėjęs daugiau skaityti, ir aštriai pajutęs knygos galią pasipriešinti laiko destrūkcijai². Suvočius, kad tau liko mažai laiko, nori kuo daugiau gauti iš pasaulio ir knygos. Bergmanas labai daug skaitė ir žiūrėjo senus filmus, dažniausiai senuosius nespaltvotus filmus, ir per seną kino aparatūrą. Kodėl jis tą darė? Suprato, kad skaitmeninėmis technologijomis neišvalyti garso netobulumas ir pašaliniai garsai yra išgyvenimo dalis – lygiai kaip ir juodai balto vaizdo **estetika**. [...]

Bernardinai.lt 2010-01-18

LEONIDAS DONSKIS. Alternatyva: lėtojo skaitymo atgimimas

Greitasis skaitymas

Šiandien pasaulyje išsilavinusių ir skaitančių žmonių yra gerokai daugiau nei kada nors anksčiau. Pakanka apsilankyti didžiosiose knygų mugėse (Gėteburgo, Jerūsalės ar Vilniaus), kad suprastum, jog gedulinga muzika knygos erai XX amžiuje nuskambėjo per anksti.

Knygos vaidmuo žmonių gyvenime šiandien toks didelis, kad bet koks pesimizmas skaitymo atžvilgiu atrodo veikiau įaudrintos vaizduotės, o ne tikrovės stebėjimo pasekmė.

Bet ar iš to išplaukia, kad knyga ir skaitymas nebepatiria rimtų problemų ir grėsmių? Anaipol ne. Viena didžiausių grėsmių knygos pasauliui – greitasis skaitymas. Tik šiukštu nepainiokime greitojo skaitymo su bėgliu skaitymu ar greitu informacijos įsisavinimu, be kurio mes neišgyventume informacijos perprodukcijos³ amžiuje.

Greitasis skaitymas yra ne tiek skaitymo tempas, kiek orientacijos knygų pasaulyje būdas (tiksliau, jo nebuvimas). Tai skaitytojo nuostata, atimanti iš knygos jos sakralumą⁴, paslaptį ir gilų skaitytojo susitikimą su ja išgyvenimą. Tai panašu į greitą maistą. Lygiai kaip egzistuoja *junk food*, esama ir to, ką būtų galima pavadinti *junk literature* (arba *pulp literature*).

Greitas maistas yra ne tik prastas, bet ir pakerta sprendimo galią – ilgiau jį vartojant galima prarasti kokybės ir skonio kriterijų pojūtį. Lygiai tas pats galioja greitajam skaitymui – jo žala laipsniškas skirtumų nutrynimasis tarp didžiųjų tekstų ir grafomānijos⁵.

¹ Percėpcija – suvokimas.

² Destrūkcija – ko nors sandaros irimas arba ardymas.

³ Perprodukcija – produkcija, viršijanti prekių realizavimą.

⁴ Sakralumas – sąsaja su religijos šventenybėmis.

⁵ Grafomānija – liguistas potraukis rašyti, kurti.

T. Vrublevskio butas-biblioteka Universiteto g. 9. Jano Buļhako nuotrauka. Apie 1920

Turiu omenyje ne kokį deklaratyvų klasikos atmetimą [...], o gebėjimo skaityti didžiuosius tekstus tylų užgesimą. Problema yra ne nenoras skaityti didžiąją literatūrą, o jos skaitymas lygiai taip pat, kaip skaitoma masinė literatūra.

Tad viena pagrindinių greitojo skaitymo ir apskritai masinės edukacijos pasekmių – šalia formalaus visuotinio raštingumo kaip epidemija plintanti masinė kultūrinė mažaraštystė. Kažkada mane šokiravo JAV leidžiamos V. Šekspyro knygos, kuriose nebuvo nė vienos autentiškos jo frazės – XVI amžiaus anglų kalba buvo pakeista nūdienos anglų kalba.

Pasibaisėjęs žurnalistine puskalbe, Dž. Orvelas „1984-uosiuose“ aprašė Okeanijos totalitarinio režimo vykdomą kalbos politiką – Naujakalbės kūrimą tam, kad dingtų visa kada nors egzistavusi ir žmoniją dvasiškai vienijusi referencijų⁶ sistema. Kasdien naikinant dalį anglų kalbos žodžių, reikėjo pasiekti pakopą, kada žmonės nebegalėtų skaityti V. Šekspyro.

Tiesą sakant, aš ilgai maniau, jog [tai yra] yra specifinė anglų kalbos problema, kol nesužinojau, kad net dabartinėje Vokietijoje jauni žmonės nebepaskaito J.V. Gėtės ir F. Šilerio jų kalba, todėl jiems būtinos adaptacijos⁷.

Sykiu greitis skaitymas veda ir į negebėjimą ilgiau išlaikyti estetiškos bei intelektualinės įtampos, tad didžiuosius kūrinius tenka neišvengiamai trumpinti ir pateikti viso labo kaip ištraukas.

⁶ Referencija – rekomendacija, atsiliepiamas.

⁷ Adaptacija – kūrinio teksto supaprastinimas, pritaikymas pradedantiems mokytis užsienio kalbos, moksliniams, vaikams.

[...]

Mes naiviai tikime savaimine žmogaus galia pasirinkti vertingą literatūrą ir ją atskirti nuo menkaverčio skaitalo, kažkodėl užmiršdami, jog tai yra jokių būdu ne spontaniškas ir savaiminis, o organizuotas ir pačios kultūros palaikomas dalykas.

Gyvenant laikotarpiu, kai politikos, popmuzikos ir kino žvaigždžių memuarai, išpažintys ar net poezijos mėginimai patenka į literatūros teritoriją, anaipol nėra aišku, ar visa tai tėra nekalti rinkodaros triukai ir ar ilgainiui jie nepradės užimti didžiųjų tekstų vietas. Juk finansinę ir politinę galią turinčiųjų grafomanija gali į paraštę nublokšti bet ką.

Viešojo erdvė, kaip yra pastebėjęs Zygmuntas Baumanas, vis labiau tampa garsių žmonių privataus gyvenimo sklaida. Todėl tokioje erdvėje didžiuosius tekstus ir apskritai vertingą literatūrą gali išgelbėti tik kitoks santykis su ja. Tai ir yra lėtasis skaitymas bei jo atgimimas.

Lėtasis skaitymas

Kas yra lėtasis skaitymas [...]? Tai žinojimas, ką skaitai. Sykiu ir kruopštus pasirengimas susitikimui su mėgstamu tekstu. Tai kūrinio interpretacijos tobulinimas bei savųjų interpretacinių galių atvėrimas. Jie neįmanomi be detalės studijų.

[...] Lėtasis skaitymas yra sąmoningas skaitytojo santykis su tekstu. Aukščiausia jo forma yra toks rašytojo ir skaitytojo simbolinės bendraautorystės ryšys, kai kūrinys yra išgyvenamas kaip nuolat modernus, aktualus ir atliepiantis skaitytojo dabarčiai.

Muziejaus dulkių nupūtymas nuo teksto, archyvinio santykio atmetimas, išsižadant iliuzijos, kad iš tikrųjų artima yra tik tai, kas chronologiškai yra arčiausiai mūsų, kad kažkokia paslaptinga empātijos galia [...] padės mums perprasti XIV ar XVI amžiaus žmogaus pasaulėjautą, ir galiausiai didžiojo autoriaus pavertimas savo amžininku, nuolatinė jo aktualizacija – štai kur slypi lėtojo skaitymo esmė.

Lygiai kaip tikra draugystė paprastai nieko bendra neturi su vienmečiais ar kartos sąsaja, taip ir socialūmas⁸ bei jautrumas negali būti suvesti į gyvenimą sensacijomis, vienadienėmis banalybėmis ir žinojimą visko, ką mums mėgina įpiršti medijų ir reklamos pasaulis.

Lėtasis skaitymas mums gali padėti suvokti save ir savo aplinką, savo jausmus ir estetinius išgyvenimus. Jis mums leidžia atverti paprastą tiesą, kad Dantė, Viljamas Šekspyras, Migelis de Servantesas ar Džonatanas Sviftas yra gerokai modernesni už absoliučią daugumą nūdienos autorių.

Bernardinai.lt 2007-02-26

⁸ Socialūmas – visuomeniškumas.

Klausimai ir užduotys

1. Surenkite pokalbį klasėje, remdamiesi šiais klausimais:
 - a) Kodėl kai kurių knygų laikas neįveikia?
 - b) Ar kompiuterinės technologijos pakeis knygą? Kokie Jūsų ir kokie straipsnio autoriaus argumentai?
 - c) Kodėl knyga yra paslaptis?
 - d) Kas lemia kūrinio vertę?
2. Kūrinys yra ir turinys, ir forma. Paaiškinkite, kaip suprantate, kas yra kūrinio turinys? O kas yra forma? Kas svarbiau kūrinyje? Ar svarbiau? Ar vienas be kito gali egzistuoti?
3. Paaiškinkite, kaip suprantate, kas yra kūrinio interpretacija. Ar galime kūrinio turinį interpretuoti skirtingai. Pasirinkite vieną Jums visiems žinomą literatūros kūrinį ir pateikite skirtingos interpretacijos pavyzdžių. Ar turinio interpretacijų skaičius yra beribis?
4. Perskaityt straipsnį, atsakykite į klausimus raštu.
 1. Kodėl greitis skaitymas kelia grėsmę knygoms ir skaitymui? Kas yra greitis skaitymas? Kuo jis skiriasi nuo greito informacijos įsisavinimo arba bėglaus skaitymo? Kodėl jis palyginamas su greituoju maistu?
 2. Visuotinio raštingumo laikais plinta masinė kultūrinė mažaraštytė. Kaip paaiškintumėte šį paradoksą¹?
 3. Paaiškinkite, kaip suprantate, kas yra estetinė ir intelektualinė įtampa? Kodėl gebėjimas ją atlaikyti, anot autoriaus, yra vertybė?
 4. Išrašykite, kas yra lėtas skaitymas.
 5. Savais žodžiais užbaikite sakinį: Lėtas skaitymas yra...
 6. „Dantė, V. Šekspyras, M. de Servantesas ar Dž. Sviftas yra gerokai modernesni už absoliučią daugumą nūdienos autorių“, – teigia autorius. Paaiškinkite, kodėl taip galvojama, juk jie gyveno ir rašė labai seniai.
5. Parašykite rašinį pasirinkta tema: „Ką man padėjo atrasti knygos“, „Man vakaras – knyga“ (R. M. Rilke).

¹ Paradoksas [gr. *paradoxos* – netikėtas]: neįprastas, netikėtas, aforistinis teiginys, kuris pirmu žvilgsniu prieštarauja sveikam galvojimui.

*Kodėl mūsų ateitis priklauso nuo
bibliotekų, skaitymo ir svajojimo.*

NYLAS GEIMENAS

Nylas Geimenas (Neil Gaiman, g. 1960) – rašytojas, žurnalistas, kilęs iš Didžiosios Britanijos, šiuo metu gyvenantis JAV.

Susipažinkime su Nylo Geimeno Londone skaityta paskaita. Ten nuo 2012 metų organizuojama kasmetinė konferencija, kurioje rašytojai dalinasi savo idėjomis, susijusiomis su skaitymu ir bibliotekomis.

Labai svarbu pasakyti žmonėms, kieno pusėje esi, pateikti savas priežastis ir aiškiai atskleisti savo poziciją, kaip viešą deklaraciją¹ visuomenei. Šiandien kalbėsiu apie skaitymą. Apie tai, kad bibliotekos labai svarbios. Ir tvirtinsiu, jog įvairiausių romanų skaitymas savam malonumui yra vienas iš svarbiausių dalykų, kuriais galite užsiimti. Aš į pagalbą pasitelksiu įtikinamų argumentų žmonėms, kurie supranta, kas yra bibliotekos ir bibliotekininkai, kodėl šitaip svarbu juos išsaugoti.

Greičiausiai akivaizdu, jog esu labai šališkas šiuo klausimu: esu rašytojas, rašau tiek suaugusiems, tiek vaikams. Jau 30 metų prasimaitinu iš savo žodžių galios, dažniausiai vaizduotės pašnibždėtų man į ausį. Žinoma, esu suinteresuotas, kad žmonės nenustotų skaityti, vaikščioti į bibliotekas ir puoselėtų meilę literatūrai. Taigi, esu šališkas kaip rašytojas. Bet dar labiau – esu šališkas kaip skaitytojas. [...]

Kartą viešėjau Niujorke ir klausiausi paskaitos apie privačių kalėjų statymą – didelę augančią industriją JAV. Jiems reikia žinoti, kiek kalinių bus po gero dešimtmečio, kiek vienučių jiems prireiks. Ir tokius dalykus jie gali apytiksliai numatyti pasitelkdami labai paprastą algoritmą – apskaičiavę, koks procentas 10–11 metų vaikų nemoka skaityti. Ir tuo labiau, kiek jų neskaitytų savo malonumui.

Žinoma, negalime radikaliai teigti, jog raštinga ir išsilavinusi tautos dalis visai nenusikalsta. Bet procentų skirtumas labai ryškus ir rodo, kad tarp neraštingumo ir nusikalstamumo egzistuoja tam tikras ryšys. Kai kurios koreliacijos² labai paprastos – raštingi asmenys skaito grožinę literatūrą.

Grožinė literatūra turi du panaudojimo būdus. Pirmiausia – tai lyg narkotikas, padeda išsiugdyti priklausomybę nuo skaitymo įpročio apskritai. Pradedame susidomėti knygos turiniu, įdomu, kas nutiks toliau – tai dažnai paveikia ir mūsų emocijas. Nenustodami skaityti, esame priversti

¹ Deklaracija – viešas, iškilmingas pranešimas.

² Koreliacija – tarpusavio ryšiai, santykiai.

išmukti naujų žodžių ar terminų. Fikcija³ padeda pajusti skaitymo malonumą. Ir kai pradėdame jį jausti – valandų valandas sėdėdami ir versdami puslapį po puslapio – pradėdame vertinti skaitymą ir nenorime nustoti skaityti. Prieš kelerius metus buvo pradėjusi skliti idėja, jog gyvename *polite-ratūriniam* pasaulyje, kur rašytiniai žodžiai tėra atgyvena. Bet iš tiesų dabar žodžiai dar svarbesni, nei buvo kada nors: mes valdome pasaulį padėdami žodžių, sekame jų dėka ir lyderiuojame. Tie, kurie nesupranta vienas kito, negali keistis savo idėjomis, bendrauti ir tarpusavyje augti.

Pats paprasčiausias būdas užauginti raštingus ir visapusiškai protingus vaikus – išmokyti juos skaityti ir parodyti, jog skaitymas yra malonus užsiėmimas. Tiesiog padėti jiems atrasti tokių knygų, kurios juos domintų, ir leisti jiems jas skaityti. Nemanau, kad egzistuoja toks dalykas kaip bloga knyga vaikams. Kartkartėmis pasikeičia mada ir būna nusprendžiama, jog vienokios ar kitokios knygos nėra tinkamos vaikams, kad reikia neleisti jų skaityti ar kad jos tiesiog nevertingas skaitalas. Enida Blaiton (Enid Blyton), R. L. Stain (L. R. Stine) ir dar daug kitų buvo pradėti laikyti prastais rašytojais, nes jų stilius, pasirinkti žanrai „išėjo iš mados“. Komiksai daugybę kartų buvo nuteisti kaip bukinantys ir prasti skaitalai.

Mano galva, tai nesąmonė. Tai tėra kvailumo ir snobizmo išraiškos. Nėra blogų rašytojų vaikams – kiekvienas vaikas yra labai unikalus ir skirtingas, kiekvienas ieško kitokio pobūdžio istorijų ir nori skirtingų dalykų. Leiskite vaikui laisvai pasirinkti literatūrą, kuri jam įdomi. Ar tai būtų pasakos, ar nuotykių knygos apie indėnus, ar komiksai, ar... Jūsų atžalos skonis literatūrai gali gerokai skirtis nuo jūsų. Leiskite jam skaityti tai, kas patinka. Nes brukdami, jūsų manymu, teisingesnes, geresnes knygas, kurios jo nedomina, tik atpratinsite vaiką nuo skaitymo.

Mums reikia leisti vaikams kopti literatūrinėmis kopėčiomis – viskas, ką jie skaitys, padės jiems geriau pažinti pasaulį ir išjudins juos.

Antras dalykas, ką daro grožinė literatūra – pakloja empātijos⁴ pamatus.

Kai žiūrime TV laidą ar filmą – tiesiog stebime svetimų žmonių gyvenimus, kurie su mumis visai nesusiję. Skaitant viskas vyksta šiek tiek kitaip. Kiekvienas skaitytojas susikuria savo istorijos interpretaciją, veikėjas ir visą knygos pasaulį, kuriame gyvena ir jis pats. Kai skaitai, atrodo, kad visa tai vyksta tau. Tu buvai tose vietose, apie kurias skaitai. Tu sutikai tuos žmones. Kartais net pavirstame kitu žmogumi, išgyvename naują gyvenimo istoriją, pereiname per jų patirtį. **Skaitymas padeda suvokti, kad kiekvienas žmogus yra toks kaip aš.** Toks pat tikras, nešiojantis ant pečių savo jausmus ir istoriją. Kiekvieną kartą, kai pabuvę kitu grįžtame į save, būname jau šiek tiek pasikeitę. Empātija – tai įrankis, padedantis žmonėms burtis drauge, funkcionuoti vieniems kartu, o ne vien kiekvienam atskirai, apsitvėrus devyniomis sienomis.

Taip pat skaitydamas išmoksti, jog pasaulis gali būti kitoks, nei yra.

Tarkim, jei gyveni aplinkoje, kurioje niekas nesupranta tavęs, bendraminčių gali surasti literatūros kūriniuose. Egzistuoja pasaulis, kuriame gali jaustis visai kitaip. Labai svarbu tai žinoti.

2007 metais lankiausi Kinijoje, pirmajame pripažintame mokslinės fantastikos ir *fantazy* žanro mėgėjų susibūrimo. Man kilo klausimas: kodėl seniau tai nebuvo leidžiama? Man buvo

³ Fikcija – neatitinkantis tikrovės, nesamas, pramanytas dalykas.

⁴ Empātija – įsijautimas į kito asmens emocinę būseną.

atsakyta labai paprastai – Kūnija garsėjo daiktų gamyba, bet ne idėjų išgalvojimu, jų sukūrimu. Jie puoselėjo gamybą, bet ne vaizduotę. Jie nusiuntė savo delegaciją į JAV, lankėsi *Apple*, *Microsoft*, *Google* organizacijose ir kalbėjosi su žmonėmis, domėjosi, kas suformavo juos kaip asmenybes. Ir jiems pavyko išsiaiškinti, kad praktiškai visi kūrėjai skaitė ir mėgavosi mokslinė fantastika, kai buvo paaugliai.

Grožinė literatūra gali parodyti tau visai kitą pasaulį. Ji gali padėti nukeliauti ten, kur niekada nesi buvęs. Kai būsi paragavęs fejšiško skonio mango vaisiaus, kai būsi paviešėjęs kituose pasauliuose – jau niekada nesugebėsi vien paviršutiniškai stebėti savojo pasaulio ir gyvenimo. Nepasitenkinimas savo pasaulio paprastumu dažnai gali duoti teigiamų rezultatų: stengiamasi palikti savo pasaulį geresnį, pamatyti jame daugiau, pakeisti jį ir vesti toliau.

Dar norėčiau tarti žodį apie *atitrūkimą nuo tikrovės*. Esu girdėjęs, jog šis pasakymas dažnai turi neigiamą atspalvį. Tarsi tai tebtų pigus opiatas, sukuriantis iliuzinę tikrovę ir verčiantis nususukti nuo svarbių realybės komponentų. Tokiu atveju vertos skaityti laikomos tik tos knygos, kurios atspindi blogąjį pasaulio dalį, visą žmonijos purvą, kuris yra realus ir egzistuojantis.

Jei būtum įkalintas nemalonoje situacijoje, iš kurios neįmanoma pabėgti, ir kas nors pasiūlytų bent trumpam pabėgti išorėn, kodėl juo nepasinaudotum? Tokia ir yra fikcija, visa fantastinė (ir net nebūtinai) literatūra: ji atveria duris, parodo šviesą, kuri buvo už jų, leidžia susirasti saugią asmeninę erdvę, kurioje gali kontroliuoti situaciją, kur esi su žmonėmis, su kuriais ir nori būti. Knygos yra tikros egzistuojančios terpės, vietos – prisiminkite tai. *Atitrūkus nuo tikrovės*, galima labai daug išmokyti apie tikrovę. Knygos padeda išmokyti ne tik kokius ginklus naudoti, kaip juos naudoti, bet ir kodėl ir prieš ką reikia juos naudoti.

J. R. R. Tolkinas (J. R. R. Tolkien) yra sakęs, kad vieninteliai žmonės, kurie šitaip trokšta pabėgti, yra kaliniai. Jei nesijaustum kaip kalinys – nebūtų to noro atitrūkti, išsilaisvinti.

Kitas būdas, padedantis išugdyti vaiko antipatiją knygoms, tai slėpti įvairiausias knygas ir neleisti jiems rasti tokios vietos, kur galėtų jas skaityti. Man pasisekė, augdamas turėjau nuostabią vietinę biblioteką šalimais. Turėjau tokius tėvus, kurie sutikdavo mane pakeliui į darbą užvežti į biblioteką. Ir mane supo bibliotekininkės, kurios visai neprieštaravo, kad mažas berniukas kiekvieną rytą vartydavo knygų katalogus ir ieškodavo kažko apie vaiduoklius, raketas, magiškas būtybes ar keliautojus. Ir kai perskaičiau viską, kas ten mane domino, pradėjau lankytis suaugusiųjų bibliotekoje – man tai atrodė reikalinga ir akivaizdu.

Šie žmonės buvo geri bibliotekininkai. Jie mėgo knygas ir nuolat džiaugėsi, kad kiti jas skaito. Būtent tie darbuotojai išmokė mane, kur atrasti įvairiausių kūrinių, kaip užsisakyti jų internetu. Jie nebuvo snėbai⁵, niekada nepeikė ir nekomentavo mano skaitymo pasirinkimų. Jiems buvo gera matyti akis išplėtusį berniuką, kuris myli knygas, ir jie visados noriai padėdavo ar patardavo. Visada jaučiau, kad su manim elgiasi kaip su bet kuriuo kitu skaitytoju, jaučiau jų pagarbą, man buvo gera ten būti. Nebuvau įpratęs prie pagarbumo būdamas aštuonerių.

Bibliotekos reiškia laisvę. Laisvę skaityti, laisvę sklisti idėjoms, bendrauti. Bibliotekos ugdo (ir šis procesas tikrai nesibaigia ir neturėtų baigtis baigus mokyklą ar universitetą). Bib-

⁵ Snėbas – tuščias, paviršutiniškas žmogus, pretenduojantis į rafinuotą skonį, manieras.

Stokholmo viešoji
biblioteka, Švedija

liotekoje nebūtinai turi būti nuobodu, žmonės, atradę skaitymo malonumą, čia visada jaučiasi pakiliai. Taip pat biblioteka suteikia galimybę surasti įvairiausios informacijos (net ir tos, kurios nepavyks atrasti *google*) ir suteikia asmeninę erdvę saviems tyrinėjimams.

Man tikrai neramu, kad XXI amžiuje žmonės nesupranta bibliotekų reikšmės ir svarbos. Jei biblioteką suprasi tik kaip lentyną, pilną knygų, tai atrodys kaip seniena, atgyvena (ypač, kai dauguma jų jau turi savo elektronines versijas). Bet toks požiūris neatskleidžia fundamentalios⁶ bibliotekų reikšmės.

Biblioteka parodo informacijos kilmę. Informacija yra vertinga, o reikiama informacija – neįkainojama. Buvo laikas, kai informacijos itin trūko, o jos reikėjo visuomet. Informacija visada buvo vertinga bei reikalinga, ir tie, kurie ją turėjo, galėjo įkainoti ją ir savo paslaugas.

Per pastaruosius metus mes iš informacijos stygiaus pasistūmėjome informacijos pertekliaus link. Pasak *Google* darbuotojo Eriko Šmito (Eric Schmidt), kas dvi dienas žmonija sukuria tokių kiekį informacijos, kokį buvo sukūrusi nuo civilizacijos pradžios ligi 2003-ųjų. Dabartinė mūsų užduotis pasikeitė: ieškome vertingo augalo ne dykumoje, o džiunglėse. Mums reikia pagalbos, kad galėtume atrasti tai, ko mums iš tiesų reikia, ir nepaskęsti informacijos jūroje.

Bibliotekos – vieta, kur žmonės ieško informacijos. Knygos tėra informacinio kalno dalelė, bibliotekose galima rasti legaliai ir prieinamai reikiamos informacijos.

Vis daugiau vaikų skolinasi knygų iš bibliotekų – tiek paprastų, tiek elektroninių ar įskaitytų balsu. Bibliotekos puiki vieta tiems žmonėms (taip, tokie egzistuoja), kurie neturi asmeninio kompiuterio ar prisijungimo prie interneto. Bibliotekos gali padėti tokiems žmonėms naršyti po pasaulį ir stiebtis aukštyn.

Netikiu, kad absoliučiai visos knygos atsidurs (ar turėtų atsidurti) kompiuterių ekranuose. Duglas Adamsas (Dougl Adams) kartą man paaiškino (tai buvo dar likus dvidešimčiai metų ligi *Kindle* pasirodymo), kad knygos yra kaip rykliai. Rykliai seni – jūrose jau buvo jų, kai pa-

⁶ Fundamentalūs – pagrindinis esminis.

sirodė pirmieji dinozaurai. Ir priežastis, kodėl vis dar yra ryklių, ta, kad tik rykliams geriausiai sekasi būti rykliais. Popierinės knygos yra sunkiai sunaikinamos, atsilaukančios tiek prieš vonios muiliną vandenį, tiek saulės kaitrą, jas gera laikyti rankose ir pirštais versti puslapį po puslapio. Knygoms sekasi būti knygomis, ir visada joms atrasime vietas.

Jų reikia bibliotekoms, lygiai taip pat, kaip ir visų garso, DVD ir kitų naujovių.

Biblioteka tai vieta, kurioje telpa informacija, kur kiekvienam piliečiui suteikiamos lygios teisės ją pasiekti. Interneto neturintis asmuo gali surasti reikiamos medžiagos apie ligą, kuria serga jo žmona. Gali išsiaiškinti teisinius ar pilietinius reikalus. Gali susisiekti su prarastais draugais. **Tai saugiausia vieta šioje žemėje. Savo rojų įsivaizduoju kaip milžinišką biblioteką.**

Raštingumas yra svarbesnis nei kada anksčiau. Mes susisiekiame žinutėmis, elektroniais laiškais kasdien. Turime skaityti ir rašyti tam, kad būtume globalūs šios planetos gyventojai, patys atsakingi už savo pasitikėjimą įvairiais šaltiniais, pačia informacija, galėtume ją dalintis.

Biblioteka – vartai į ateitį.

Liūdna matyti, kad valdžia visame pasaulyje mažina tiek bibliotekų skaičių, tiek finansavimą likusioms. Jie nesupranta, jog vagia iš ateities, kad sumokėtų už dabartį. Jie uždaro vartus, kurie turėtų būti vis plačiau atveriami.

Knygos padeda užmegzti dialogą su mirusiaisiais. Mes galime išmokti pamokas iš tų, kurių nebėra su mumis šioje Žemėje, tobulėti. Yra istorijų, kurios senesnės už valstybes, kurios pergyveno kultūras, kurios jas pirmiausia papasakojo.

Manau, kad esame atsakingi už ateitį. Turime jausti atsakomybę už savo vaikus ir ateinančias kartas. Turime stengtis dėl pasaulio, kuriame jos užaugs ir bandys gyventi ir mokytis. Mes visi – kaip rašytojai, skaitytojai, piliečiai – turime įsipareigojimų.

Manau, kad esam įsipareigoję skaityti savo malonumui tiek viešose, tiek privačiose vietose. Jei skaitysime besimėgaudami, rodysime pavyzdį kitiems ir kartu mankštinsime savo vaizduotę.

Mes įsipareigoję remti bibliotekas, jomis naudotis, skatinti ten eiti savo palikuonis. Jei tildome praeities balsus – kenkiame ateičiai.

Esame įpareigoti naudotis savo kalba. Mokytis naujų žodžių, kitokių būdų pasakyti dalykus, kuriuos norime išreikšti.

Taip pat turime garsiai skaityti savo vaikams. Skaityti tai, kas jiems patinka, net jei mums nusibosta. Keisti intonacijas, kartu išgyventi smagias istorijas – net jei vaikas jau geba skaityti pats. Išnaudokite šį laiką ne tik meilės knygai skiepijimui, bet ir bendravimui su vaiku, artimo ryšio palaikymui.

Mes, būdami rašytojai, – ypač vaikų rašytojai, bet apskritai visi – esame įsipareigoję savo skaitytojams. Turime rašyti tikrus dalykus, net jei išgalvojame naujus žmones ar svetimus pasaulius – turime pademonstruoti, kad tiesa yra ne tai, kas nutinka istorijoje, bet tai, kas atskleidžia mums, kas patys esame, apnuogina mūsų sielos daleles. Fikcija – tai melas, sakantis tiesą. Mes esame įsipareigoję stengtis dėl skaitytojų, sukelti norą versti puslapį po puslapio ir skaityti toliau. Ir kol mes esame įsipareigoję sakyti tiesą, suteikti reikiamą apsaugą ar ginklus, kartu esame įsipareigoję ir nepamokslauti, neteisti ir negrūsti moralų skaitytojams į gerklę. Ir, žinoma, esame įsipareigoję niekada nerašyti vaikams to, ko nenorėtumėme skaityti patys.

Turime suprasti, kad, būdami vaikų rašytojais, atliekame svarbų darbą. Jei vaikams nepatiks mūsų knygos, jie praras norą skaityti ir neatras savyje meilės skaitymui. Mes prisiimame didžiulę atsakomybę.

Mes visi – vaikai ir suaugusieji, skaitytojai bei rašytojai – esame įsipareigoję svajoti, įsivaizduoti, kurti. Lengva apsimesti, kad niekas negali nieko pakeisti, kad gyvename visuomenėje, kurioje vienas individas tėra nereikšmingas ir nesvarbus dėmuo. **Bet tiesa ta, kad pavieniai paprasti žmonės keičia pasaulį nesustodami. Jie kuria ateitį. Dažniausiai – pradėdami nuo įsivaizdavimo, kad gali būti kitaip.**

Apsidairyk. Akimirką sustok skaitęs ir pasižiūrėk į kambarį, kuriame esi. Aš pasakysiu tau tai, kas yra akivaizdu, bet labai dažnai užmirštama. Viskas, ką gali matyti dabar, įskaitant ir sienas, kažkada buvo tiesiog vaizduotės darinys. Kažkas įsivaizdavo, kad būtų patogiau sėdėti ne ant žemės ar pagalvių, ir išrado kėdę. Kažkas stovėjo Lietuvoje ir įsivaizdavo lietsargį. Šis kambarys ir visi jame esantys daiktai, visi mieste ar pasaulyje esantys daiktai dabar egzistuoja todėl, kad žmonės įsivaizdavo kažką naujo.

Mes esam įsipareigoję kurti gražius dalykus. Ne palikti pasaulį bjauresnį, nei radome, ne ištuštinti vandenynus ir palikti savo problemas ateities kartoms. Mes esam įsipareigoję kuopti savo šiukšles ir palikti pasaulį švaresnį, nei radome.

Albertas Einšteinas kartą buvo paklaustas, kaip galėtume užauginti savo vaikus protingus, intelektualius. Jis atsakė taip: „Jei norite, kad jūsų vaikai būtų protingi, skaitykite jiems pasakas. Jei norite, kad jie būtų dar protingesni – skaitykite dar daugiau pasakų.“

Jis suprato skaitymą kaip vertybę, vaizduotės reikšmingumą. Būtent A. Einšteinas teigė, jog vaizduotė gali nuvesti mus bet kur.

Aš svajoju apie pasaulį, kuriame vaikai skaitys, jiems bus skaitoma, jie įsivaizduos ir supras.

Pagal <http://www.theguardian.com/> parengė Dominyka Navickaitė

Bernardinai.lt 2015-09-09

Klausimai ir užduotys

Jūs, kaip mokiniai, turite gebėti mokytis įvairiais būdais – ir tradiciniais, ir moderniais. Šaltinio studijavimas ir konspektavimas yra vienas senesnių mokymosi būdų. Išbandykite, kaip galima susisteminti ir pasirinkti svarbiausią dalykinę informaciją.

Perskaitykite viešosios kalbės – paskaitos – pavyzdį ir, atsakydami į klausimus raštu, parenkite konspektą.

1. Kaip JAV apskaičiuojama, kiek kalėjimų reikės ateityje? Paaiškinkite, kaip supratote, kodėl knygų skaitymas vaidina šiuo klausimu svarbiausią vaidmenį?
2. Kas yra literatūrinės kopėčios?
3. Kas yra biblioteka? Išrašykite visas apibrėžtis.
4. Kuo svarbios knygos, kokią naudą jos duoda? Išrašykite visas apibrėžtis.

5. Kodėl šiuolaikiniame pasaulyje raštingumas nepaprastai svarbus?
6. Ar galima pakeisti pasaulį? Ar pavienio žmogaus pastangos ką nors reiškia?
7. Ką patarė A. Einšteinas, paklaustas, kaip išugdyti intelektualius vaikus? Ar Jūs pritariate jo požiūriui? Kodėl?

Pasamprotaukite

1. Kokia mintis šiame straipsnyje Jums buvo netikėta?
2. „Dabartinė mūsų užduotis pasikeitė: ieškome vertingo augalo ne dykumoje, o džunglėse. Mums reikia pagalbos, kad galėtume atrasti tai, ko mums iš tiesų reikia, ir nepaskęsti informacijos jūroje.“ Paaiškinkite, kaip supratote šią mintį. Kodėl ne dykumoje, o džunglėse? Ko pasikeitusi situacija reikalauja iš dabarties skaitytojo?
3. Ką autoriui padeda atskleisti pasitelktas paradoksas: „Fikcija yra melas, sakantis tiesą“. Ar literatūra yra melas, ar tiesa? Savo požiūrį argumentuokite.
4. Ar mokydami literatūros mokykloje turime skaityti tas knygas, kurios atlaikė laiko išbandymus? Kodėl?
5. Atraskite tekste paminėtas skaitytojo amžiaus nuorodas. Pasamprotaukite, kokie reikalavimai yra keliami vis vyresniems skaitytojams. Ar jūs dar vis vaikai, ar ūgtelėję jaunuoliai? O gal jau suaugusieji? Kaip manote, kodėl jūsų to klausiamo?
6. Kokių mes, anot N. Geimeno, turime įsipareigojimų ir kaip skaitytojai, ir kaip piliečiai? Kodėl autorius skiria skaitytoją ir pilietį? Suformuluokite išvadą.

Nagrinėsite paskaitą⁷ – viešąją kalbą:

1. Įvardinkite N. Geimeno viešosios kalbos **tikslą**.
2. Kokią **poziciją** jis atskleidžia?
3. Kokį **teiginį** kalbėtojas įrodinėja? Išrašykite jį.
4. Kokiais **argumentais** grindžia savo požiūrį? Kiek jų? Perskaitykite argumentus garsiai.
5. Kokią **išvadą** formuluoja? Kuo ji yra įdomi?
6. Paaiškinkite, kuo kalbėtojas **sudomina** klausytoją.

Pabandykite patys parengti viešąją kalbą tema „Kaip man augant keitėsi mano knygos, jų pobūdis“.

⁷ Paskaita – viešųjų informacinių kalbų rūšis.

Pabandykite mokytis kiek kitaip:

„Esame įpareigoti naudotis savo kalba. Mokytis naujų žodžių, kitokių būdų pasakyti dalykus, kuriuos norime išreikšti.

Taip pat turime garsiai skaityti savo vaikams. Skaityti tai, kas jiems patinka, net jei mums nusibosta. Keisti intonacijas, kartu išgyventi smagias istorijas – net jei vaikas jau geba skaityti pats.“

1. Pasirenkite raiškiai perskaityti pirmojo lietuvių lyriko Antano Strazdo eilėraštį „Strazdas“. Paskaitykite eilėraštį klasėje garsiai. Antrą kartą skaitydami pakeiskite intonaciją. Pasidalykite įspūdžiais, ką jums kaip skaitytojui padėjo suprasti ir pajusti garsinis skaitymas. O ką skaitymas garsiai suteikia klausytojui?

ANTANAS STRAZDAS. Strazdas

Ei tu tu tu, strazdelis,
Tujei mandrus paukštelis,
Kur tu tupėjai lazdynų krūme?
Ar lazdyną ūginai,
Riešutėlį brandinai,
Ar kalnuose uogas sirpinai?
Nei lazdyno ūginau,
Riešutėlio brandinau,
Nei kalnuose uogas sirpinau.
Kur aš tiktai nukanku,
Reiškiu aukščiausio ranką,
Kurs lapeliais medžius aprėdė.
Reiškiu, giedu, linksminu,
Smūtnų žmogų raminu,
Tiešydamas gražioms giesmelėms.
Skrisdamas viršum medžių,
Pačioj viršūnėj sėdžiu,
Leidžiu balsą par tamsias girias.
Sparniukėliais klėsdamas,
Brudną žiemą bardamas,
Pranašauju pavasarėlį.
Jau saulelė kaitresnė,
Ir pievelė linksmesnė,
Ir berželis sprogti pradėjo.

Upelė linksmiai plaukia,
Verpetas vivat šaukia,
 Ir sulelė beržo prateko.
Žiedai iš žemės pinas,
Pilnas paukščių karklynas,
 Siaudžia, griaudžia lizdus pindami.
Pučia saldus vėjelis,
Krenta lengvas lietus,
 Visa žemė linksmiai pradžiugo.
Artojėliai jūs mano,
Kodėl piemuo negano,
 Kodėl nevaro žalion girelėn?
Ten karvelės pasgany,
Naują darbą prasmanys,
 Gėriukėliai linksmiai pasišoks.
Piemenėliai aveles,
Triūbuodami triūbeles:
 Škin, kur eista, žalamargėlės?
Ei tu tu tu, strazdelis,
Čilbėk, mielas paukštelis,
 Paklausysma gražių giesmelių.
Niekam škados nedarau,
Miškan jaučių nevarau,
 Nei mažiausio grūdo gadinu.
Viršum medžių sėdėdams,
Aplink save gruzdėdams,
 Siaudžiu, griaudžiu, svieta linksminu.
Jau saulelė pastirpo,
Aštrų sniegą pakirpo,
 Ir kalneliai žaliuot pradėjo.
Paversmėliai prakiuro,
Džiaugias visa natūra,
 Visi lieknai rožėm pražydo.
Štai sparneliais suklojau,
Klausyk, mielas artojau,
 Klausyk, taisyk stiprią žagrelę.
Sujunk žalamargėlius,
Versk, ark aukštus kalnelius:
 Kur, šio, vaga, žalamargėliai!

O išaręs tuojau spėk,
Kviečius, miežius, žirnius sėk
Ir linelių neužmiršk.
O kad kluonuos sukrausi,
Šimtą patiekų gausi.
Čia tau linksmybės, čia tau ir džiaugsmi.
Papenėsi vaikelius,
Pakviesi kaimynėlius,
Linksmindamas Dievą garbinsi.

Tu jei – tu; mandrus – linksmas, gyvas, judrus; ūginai – auginai; nukanku – nukeliauju, patenku; reiškiau – skelbiu; aprėdė – apvilko, papuošė; smūtnų (smūtną) – liūdną; tiešydamas – guosdamas, ramindamas; gražioms giesmelėms – gražiomis giesmelėmis; klėsdamas – plasnodamas, plazdendamas; brudną – nešvarią, purviną, bjaurią; linksmiai – linksmai; vivat – valio, tegyvuoja (lot.); prateko – pradėjo tekėti, sunktis; siaudžia – čiulba, gieda; griaudžia – gaudžia; gėriukėliai – ėriukai; eista – eisite; čilbėk – čiulbėk; škados – nuostolio, žalos, eibės; gruzdėdams – čežėdamas, krutėdamas, dairydamasis; pastirpo – pakilo, užtekėjo; aštrų – šaltą, žvarbų; paversmėliai – šaltiniai, versmės; natūra – gamta, prigimtis; lieknai – lanka, šlapia pieva, bala; žalamargėlius – žalmargius jaučius; patiekų – paguodų, džiaugsmų; linksmindamas – džiaugdamasis, puotaudamas.

2. Literatūra – žodžio menas, vadinasi, svarbu ne tik tai, kas pasakyta, kodėl pasakyta, bet ir kaip pasakyta. Literatūros kūrinio kalba yra estetiška, specialiai organizuota – žodžių išdėstymas, deriniai, pauzės... yra labai svarbu. Klausydami garsinio skaitymo, atraskite ir pakomentuokite klasėje kūrėjo pavartotus žodžius, žodžių junginius, kurie nuskambėjo kitaip, naujai, neįprastai, buvo jums labai gražūs.
3. Paklauskite, kaip A. Strazdo eilėraštį „Strazdas“ deklamuoja aktorius Algirdas Latėnas. Pasiųdalykite išpūdziais, kuo jums patiko, buvo netikėtas eilėraščio perskaitymas. Ką suteikia tarmės mokėjimas? Pabandykite įvardyti, kuo profesionalus skaitymas skiriasi nuo mėgėjiško?

Pabandykite kurti patys

1. Sukurkite savo LITERATŪRINES KOPĖČIAS (jeigu norite, nupieškite ar kitaip vizualizuokite) ir jas pristatykite klasėje.
2. Nufotografuokite savo KNYGŲ LENTYNĄ namuose ir ją pristatykite klasėje. Pasitelkę fantaziją galite sukurti įsivaizduojamą savo knygų lentyną.
3. Gal jūs jau esate ką nors sukūrę? Pristatykite klasėje savo kūrybos pavyzdį – „Iš mano kūrybinių dirbtuvių“.

Skaitysimė Vandos Juknaitės esė „Išsiduosi. Balsu“ – jautrią socialinę esė. Nagrinėsime ir aiškinsimės, ką šis kūrinys leidžia mums patirti ir suprasti apie beglobius vaikus, suaugusiuosius ir save. Analizuodami tekstą lavinsime empatijos įgūdžius, atpažinti ir interpretuoti kultūros ženklus, sieti skirtingus kultūros kontekstus.

Socialinių žaizdų negydo niekas.

Tik žmogaus ryšys su žmogum.

VANDA JUKNAITĖ

Vanda Juknaitė (g. 1949 m. Papiliuosė, Rokiškio raj.) – rašytoja, pedagogė, daugelio premijų laureatė. V. Juknaitės kūryba išversta į anglų, latvių, lenkų, rusų, švedų, vokiečių kalbas.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, rašytoja dirbo su artimųjų atstumtais, beglobiais gatvės vaikais, organizavo jiems vasaros stovyklas. Istorinių ir ekonominių pervartų laikotarpiu ypač aštriai iškyla socialinės problemos, ne visi žmonės pajėgia prisitaikyti prie naujų ekonominių sąlygų, praranda darbą, puola į neviltį, ima girtauti, nebepajėgia rūpintis vaikais ir savimi. V. Juknaitė yra sakiusi, kad kūrinyje „Išsiduosi. Balsu“ norėjo parodyti ne tik pūliuojančią atgimusios Lietuvos žaizdą, bet ir tai, kad tų švelnumo niekad savo trumpame gyvenime nemačiusių ketverių–dvylikos metų vaikų širdelės taip pat atviros meilei, žmogiškumui ir orumui. Pasak jos, orumas jiems yra vienintelis turtas, kurį jie turi. Rašytoja kiekvienu savo kūriniu teigia žmogiškųjų ryšių, asmens orumo, savigarbos vertę.

Autorė ne kartą yra sakiusi, kad mėgsta eksperimentuoti su žodžiu, kūrinio forma, kad jai, smagu gerai „sukalti“ sakinį, pastraipą, pateikti provokuojantį paradoksą. Tačiau ji perspėja, jog svarbiausia yra turėti ką pasakyti, nes literatūros paskirtis – išryškinti, atverti žmogaus gyvenimo esmę, megzti giluminius ryšius su skaitytojais.

Esė „Išsiduosi. Balsu“ – daugiaplanis kūrinys. Jis kaip iššūkis ar slenkstis rimtesnės literatūros link. Šios esė atsiradimą lėmė autorės darbo su gatvės vaikais patirtis. Skaitytojas, vos supažindintas su alkana, brutalia rūkančių, vagiliaujančių, dažnai agresyvių vaikų realybe, tuoj pat vedamas gilyn, – pasakotoja liudija: „Kai sakau, kad tikiu žmogumi, iš karto pagalvoju apie juos“. Kodėl? Ko vaizduojami gatvės ar stoties vaikai turi DAUGIAU už tvarkingose šeimose užaugintus, dažnai išlepintus vaikus? Kodėl ranką neregai mergaitei pirmas ištiesia silpnaproitis Vitia? Kodėl šalia esantys kiti, šiaip guvūs vaikai be paraginimo, patys nesusipranta to padaryti?

VANDA JUKNAITĖ. Išsiduosi. Balsu

Mes buvom du įtariamieji. Ne. Gal du labai įtartini. Septynerių metų mažas berniukas, atrodantis kaip ketverių. Tamsiai mėlyna, vietomis įplyšusia striuke. Ir aš, padoriai apsirengusi, keturiasdešimties metų moteris. Ne močiutė ir ne mama. Buvo labai šalta. Nespėtas nuvalyti sniegas gulėjo gatvėje. Šaltas vėjas užsiausdamas pakeldavo jį kaip dulkes. Mes stovėjome susikibę rankom. Kitą ranką vaikas buvo įkišęs į striukės kišenę. Į mus žiūrėjo. Kiekvienas skubrus, bet nužvelgiantis abu nuo galvos iki kojų žvilgsnis veikė tarytum smūgis. Į paširdžius. Jo išvengti reikėjo nedaug. Leisti vaikui ir tą ranką įsikišti į kišenę, pasitraukti nuo jo per žingsnį, nutaisyti globėjišką veidą, kad visiems stotelėje būtų aišku – mes ne pora. Dėl to, kad vaikas neprižiūrėtas, aš nesu kalta. Jis ne mano. Liesas, murzinas jo veidelis, nors prausėsi išeidamas, buvo pamėlęs nuo šalčio. Mes stovėjome stotelėje tvirtai susikibę rankomis, ir aš žinojau, kad nepaleisiu jo rankos, net jei į mus imtų mėtyti ne tik žvilgsnius, bet ir akmenis.

Tačiau švelniai ir tvirtai spausdama vaiko ranką savojoje, aš tapau tos stotelės aferiste. Jei taip meiliai laikau jo ranką, tai kodėl vaikas perbalęs ir apiplyšęs? Jei jis iš patvorio, man svetimas, tai kodėl taip beatodairiškai vienas kitu pasitikėdami, taip neišskiriamai laikomės už rankų? Ar aš tik kuo neapsimetu? Ar šitas vaikas nėra išnaudojamas? Tada nežinojau, kad paėmusi už rankos Vasią, aš visiems laikams, o norėčiau sakyti, vienam dešimtmečiui, peržengiu saugaus pasaulio ribas. Aš, moteris, iš saugios aukštosios mokyklos auditorijos žengiu kelis laiptelius žemyn. Į patį dugną. Ten, kur sunaikinamas beveik kiekvienas. Nors tuo metu man tai neatėjo net į galvą.

Mes važiuom abu. Į „Lėlės“ teatrą. Iš miesto savivaldybės netikėtai paskambino, kad į teatrą pas Kalėdų senelį galėtų ateiti dvylika vaikų. Surinkti vaikus iš gatvės per pusę dienos buvo neįmanoma. Pasakiau, kad mūsų ateis tiek, kiek pasiseks surasti. Kitiems dovanėles perduosim. Vasios brolis Artūras važiuoti su mumis atsisakė. Porą vaikų suradom prie stoties. Po spektaklio Kalėdų senelis pradėjo dalinti dovanėles. Šaukė pavardes. O dovanėlių atsiimti visėjo Vasia. Ir aš vėl pajutau. Į mus žiūri.

Jie atsirado gatvėje, tie vaikai, gal 1993-aisiais. Jau be priežiūros. Bet dar iš namų. Lakstė apie kioskus. Trynėsi palei stotį. Nuo ryto iki vakaro. Bet dar neelgetavo. Nebuvo tokios patirties. Prieš Kalėdąs mes netikėtai gavome labdarą. Drabužių, šimtą keturias plyteles šokolado. Ir man šovė į galvą mintis surengti stotyje jiems eglutę. Kreipėmės į Vilniaus miesto Švietimo skyrių. Pasakėme, tuos, kurie apie stotį, mes susirinksim. Bet gal skyrius turėtų daugiau tokių vaikų adresų. Pagyvenusi darbuotoja pakėlė ranką. Ir trenkė kumščiu į stalą.

– Mes neleisim daryt gėdos Lietuvai!

Adresų vis dėlto gavome. Po keleto apsilankymų. Aštuoniasdešimt trijų landynių adresus. Išsirūpinome geležinkelio stoties administracijos leidimą rengti eglutę. Antrajame aukšte. Laukiamojoje salėje. Tačiau kai atėjome su muzikantais, daiktais ir vaikais, mus užpuolė. Na, poli-

cininkas. Jis vilkėjo uniformą, tačiau jo elgesys neturėjo nieko bendra su pareigūno elgesiu. Jis rėkė, grasino nušauti. Kam keliame triukšmą.

Po eglutės. Tą žiemą. Apsisprendėme vasarą rengti stovyklą gatvės vaikams. Jų daugėjo. Jie atrodė labai varganai. Rausėsi šiukšlėse, ieškodami maisto. Valgė bananų žieves. Rinko butelius ir kartonus. Programą pradėjome vykdyti porą mėnesių prieš stovyklą. Pasiskirstę po du, eidavom du kartus per dieną į stotį. Rytą ir vakare. Stengėmės sukiotis prie vaikų, kad jie įsidėmėtų mūsų veidus. Elgėmės labai atsargiai. Nekalbinome. Užkalbinti, kodėl jie čia, ką jie čia veikia, vaikai žaibiškai dingdavo. Kelias dienas jų nesutikdavai toje vietoje.

Buvo aišku iš karto. Į stovyklą imsime mažuosius. Labiausiai sunykusius. Susirašėme į sąrašą trisdešimt vieną vaiką nuo ketverių iki trylikos metų. Laikėme savaime suprantamu dalyku apie tai, kad išsivešime vaikus, pranešti tėvams. Paprašėme adresų. Lukas iš karto atsisakė:

– Vežkitės, kur norit. Niekas manęs neieškos.

Daugelio jų tėvų neradome namuose nei dieną. Nei anksti rytą. Nei vėlai vakare. Eriko tėvai bendrabutyje neįsileido manęs į kambarį. Pro duris išėjo tik Erikas.

– Mamai skauda galvą.

– Pasakyk mamai, kad aš ateisiu kitą dieną. Šeštadienį.

Erikas buvo įspėjęs. Kad jo neišleis. Kiauras dienas, nuo ryto iki vakaro, su broliuku prie stoties jis rinko kartonus. Parduodavo juos. Turėdavo kasdien parnešti patėviui penkis litus. Už išlaikymą. Vienuolikos metų vaiko veidas buvo raukšlėtas. Pilkas. Pagalvojau, jei man tėvai jo neatiduos, kreipsiuosi į policiją.

Kai tėvų paieškos nedavė apčiuopiamų rezultatų, paprašėme vaikų nurodytu laiku ateiti su mamomis ant stoties laiptų. Atėjo Sanios ir Kolios kaimynė. Pasakė, galite vežtis.

Stovykloje iš anksto pasirūpinome vaistų. Nuo niežų. Utėlių. Priemonių pūliniams gydyti. Žinojom, jog pirmomis dienomis teks griežtai riboti maistą. Kad išbadėję vaikai nesusirgtų. Reikėjo susitikinėti su jais kasdien. Jie neskyrė dienų. Nepažino valandų. Sutartą dieną – RYTOJ. Kai abi stoties laikrodžio rodyklės turėjo būti viršuje, prie autobuso atėjo dvidešimt šeši vaikai. Kelias mergaites atvedė sąvartyne uždariaujančios moterys. Julia su motina ir gyveno sąvartyne.

Visą kelią autobuse buvo mirtina tylą. Įtempta, nuščiuvusi tylą. Tik Kęstas Gediminas drąsindamasis mėgino juokauti:

– Jei jūs mane ten mokysite skaityti, aš pabėgsiu.

Jau vėliau. Paklausėme, ko gi jie autobuse taip tylėjo. Atsakė kaip vaikai:

– Mes bijojom. Mes nežinojom. Ką jūs mums darysit. Kur jūs mus vežat. Gal į policiją.

Tačiau tai buvo tylą prieš audrą. Pietus pavalgėm dar tyliai. Po pietų išmaudėme juos karštoje pirtyje. Ramiai. Perrengėm švariais drabužiais. Pavakare nuėjom prie upės. Ten buvo iš anksto sukrautas laužas. Užkūrėme jį. Ir ramybė sprogo. Sprogo, kaip atominė bomba. Jie puldinėjo nuo skardžio. Vertėsi per galvą. Stumdėsi. Griuvo. Jų siautimas buvo kažkoks klaidus. Nuožmus. Laukinis. Buvome tikri, kad bent vienas sunkiai susižeis. Ar žus. Jie visiškai nemokėjo savęs saugoti. Nebuvo išmokę. Arba buvo pamiršę. Ir dėl to jie nemokėjo saugoti kitų.

Kitą dieną jie sulaužė visus mūsų žaislus. Kiek turėjome. Buvome priversti užrakinti modernius, pjuvenomis aptarnaujamus mūsų tualetus. Jie šokdavo ant jų. Stačiai lipo per sienas. Tikrąja šių žodžių prasme. Visa mūsų parengta stovyklos programa pirmąjį vakarą išlėkė į orą šipuliais. Supratome, kad norėdami išlaikyti juos gyvus, turėsime suorganizuoti jiems didelį fizinį krūvį. Kuris išiekvotų jų energiją. Ir nuramintų. Programą per naktį pakeitėme, sugalvoję daug orientacinių žaidimų. Bėgimą su kliūtimis. Kopimą į medžius. Šliaužimą upės vaga. Suprantama, visas estafetes turėjome bėgti kartu su jais. Tai vaikus nuramindavo porai valandų. Kai mes, nebepavilkdami kojų, buvome beveik pasliki, gaivališkas siautimas prasidėdavo su nauja jėga. Ir buvo aišku. Dar kelios tokios dienos – jie išardys ir išsinešios po lentelę visą mūsų namą.

Teisybė, viena iš anksto suplanuota programa sėkmingai veikė. Niežų tepimo ir pūlinių gydymo. Aleksandras, stovėdamas ant namo laiptų, susirūpinusiu veidu pasiskundė:

- Teta Vanda, o Deimantė man niežų nepatėpė.
- Deimante, – sušukau nedvejodama, – kodėl nepatepei Aleksandro?
- Tepiau, – iš kažkurio šono atsiliepė Deimantės balsas.

Ir Sania išsišiepė. Apgavęs. Rodydamas ką tik išdygusius, per didelius jo veidui, arkliškus dantis. Plačia, saulėta vaiko šypsena iki ausų.

Visus pūlinius vaikams staiga pradėjo skaudėti. Ką bekalbėti apie supūliavusius dantis. Pradėjo nepakeliamai skaudėti mažus, vos įžiūrimus įbrėžimus. Reikėjo tepti žaluma ir tas vietas, kur buvo neaišku:

- Ar čia man įbrėžta? Ar taip kas nors?

Tas „taip kas nors“ vis tiek skaudėjo. Reikėjo tepti. Vaikai pradėjo karščiuoti. Tikriausiai tai buvo vasaros virusas. Tačiau prisėdus prie lovos, padėjus ranką ant kaktos, antrą kartą įkišus termometrą, kažkokiu būdu temperatūra nukrisdavo iki normalios.

Jau neberibojome maisto. Ir išsipūtusiais pilvukais, dideliais apvaliais veidais vaikai pradėjo blogti. Iš pradžių nieko negalėjome suprasti. Kas gi čia yra? Kuo daugiau jie valgo, tuo daugiau blogsta. Kol susivokėme. Jie buvo ištinę iš bado. Ir pradėjo augti. Mūsų akyse. Kasdien. Iš po nakties. Lyg būtų žiemkenčių daigai. Visiems jiems ryškiai, pastebimai trūko ūgio. Vasia ir Aleksandras buvo per pusę mažesni, nei turėtų būti pagal metus. Ir Eriko raukšlėtas, aštriais išsišovusiais skruostikauliais veidas pradėjo apvalėti ir vėl įgavo vaikišką bruožų.

Vaikai tikrai buvo sotūs. Tačiau nuo ryto iki vakaro tik ir tegirdėjome:

- Ar šiandien dar pietausim?

Net sėdint prie pietų stalo:

- O kada vėl pietausim?

Paskui paaiškino. Mieste jie valgo vieną kartą. Taigi, pasitarę vieną dieną nusprendėme leisti jiems. Valgyti tiek, kad jau nebekiltų klausimų. Kai kurie sustojo prie penkių dubenėlių tiršto daržovių ir mėsos šiupinio. Paskutinisysis pasisotino suvalgęs septynis. Ir ketvirtį kepaluko duonos. Tai buvo Erikas. Net dvyliką valandą nakties – ne pagal taisykles sueidavo keli kepalai duonos.

Vaikai į stovyklą atsivežė savo taisykles. Norėdami nors klek jiems padėti, turėjome prisitaikyti. Nebuvo kitos išeities. Žinojom, kad po stovyklos vėl paleisim juos į gatvę. Tik prisitaikyti.

Viskas buvo taip nauja. Visi jie rūkė. Mes paskyrėme rūkymui vietą. Kad vaikai nepadegtų miško. Pavyko pasiekti tik tiek. Sumažinti dienos rūkymo normą. Nuo pakelio. Iki keturių cigarečių. Kartu su vaikais apsivertė aukštin kojom stovyklos para. Mes pradėjome gyventi naktimis. O miegoti dieną. Eidavome gulti rytui auštant, praleidę naktį prie laužo ugnies. Skaičiuodami dan-guje žvaigždes.

– Kai mes numirsime, mes ten, tikriausiai, būsime visai nuogi, – pasakė kartą Dima.

– Eik tu, – suniekino jį Kęstas. – Su baltais kostiumais!

Nuo visiško chaoso mus išgelbėjo paprasta naminė taisyklė: stovykloje viskas galima, tik reikia paklausti. Tai buvo paprasčiausias būdas sužinoti, ko vaikas nori. Ir padėti jam laikytis tvarkos.

Bet mūsų vaistai nuo utėlių stovėjo neliesti. Daug buteliukų ant nekūrenamos kaimiškos duonkepės krosnies. Saugiamo kampe. Nors atsivežę išmaudėme vaikus karštoj pirty, sudegino-me nesilankstančius nuo purvo jų drabužius, matėme. Tikrai turėtume kur vaistus panaudoti. Tačiau mūsų santykiai su vaikais buvo tokie trapūs. Kad mes nedrįsom sakyti. Vaikai, mes dabar tikrinsime jūsų galvas. Žmogiškasis vaikų orumas buvo taip pažeistas. Užteko vieno neatsargaus judesio. Ir mūsų globotiniai būtų išnykę miške kaip dūmas.

Pirmom dienom jie bėgo. Pabėgo pirmas, rodos, Stasiukas. Jį atvežė atgal miške uogavę žmonės. Staiga prasidėjo tikra bėgimo epidemija. Pabėgdavo iš karto po tris. Mes suplukę lėk-davom į visas puses. Su mašina šukavom mišką. Ir tai vaikams nepaprastai patiko. Epidemija tik augo. Mes nusiplūkėme negyvai, kol Jorūnė pasakė:

– Jie bėga todėl, kad mes juos vejamės. Nebesivykim – ir nebebėgs.

Tai buvo tiesa. Vieną pusdienį ištverėme, ir bėgimą nuėmė kaip ranka.

Taigi buvome taip nusikalę su estafetėmis, lipdami į medžius, šliauždami ir bėgte. O čia dar su bėgliais. Kad utėlių problema mums nebeatrodė labai svarbi. Kol patys pajutom, jog mūsų galvose atsiranda naujų gyventojų. Nepasakytume, kad tai mus labai pradžiugino. Tačiau mes buvome išvaduoti iš keblios situacijos. Dabar galėjome drąsiai sakyti:

– Vaikai, mūsų galvos pilnos utėlių. Ar jūs jų neturit?

Iš pradžių kilo sąmyšis. Mergaitės ėmė rodyti pirštais į Juliją. Ji, ji. Julia mus užkrėtė. Julia su motina gyveno sąvartyne. Sėdėjau per pietus prie jos ir mačiau, kad jos plaukų pašakny ne utėlės, o gyvių luobas. Delsti ar atidėlioti valymą nebebuvo galima. Savo ir mergaičių galvas ištepėme vaistais. Tada pradėjome kirpti berniukus. Iš pradžių žirklėmis, paskui skustuvu – neturėjome kirpimo mašinėlės. Mūsų vaikai netikėtai nurimo. Pasidarė švelnūs lyg avinėliai. Nukirpti vis ėjo ratais, glaustydami, siūlydami pažiūrėti, lenkdami, tiesdami prie rankų savo nuskustas galvas. Kad dar kartą prisiliestum.

Tado galvos oda skutant buvo keliose vietose įbrėžta. Jis kelis kartus buvo atnešęs man savo galvą. Nelygiai nuskustą. Didelę, duriančią. Braukiau jam per pakaušį sakydama:

– Jau nebėra, jau tavo galva švari, jau nieko nebėra.

Niekada nepatirtas, ar seniai pamirštas motiniškas rūpestis pavertė laukinius žvėriūkščius švelniausiais vaikais. Rūpestis yra esminė meilės savastis. Nesupainiojama su niekuo. Ten, kur

nėra rūpesčio, niekada nėra buvę nė šešėlio meilės. Ak, kaip nuskaidrėdavo tokiom valandom širdis. Kokios aiškos ir paprastos tapdavo mintys.

Rytojaus rytą prie pusryčių stalo neatėjo nė vienas. Kviečiami jie nėjo iš palapinės. Keikėsi. Spjaudėsi. Stumdėsi. Gaudomi bėgiojo į visas puses. Vaizdavo, kad jie dedasi daiktus. Nors kokie gi galėjo būti jų daiktai. Elgėsi iššaukiančiai, grubiai, atžariai. Kėstas fisharmoniją sulaužė, žinoma netyčia. Bet išlūžusias lentas kažkur paslėpė, be jų nebebūtume galėję ją susitaisyti. Turėjome žūtbut atgauti lentas. Teisybę pasakius, tuo metu nežinojom, nei kas tą fisharmoniją sulaužė, nei kur tos lentos. Visai pasimetę, nebežinodami, ko griebtis, sugalvojome institucinę egzekuciją, kokią visi atsiminėme iš pionierių stovyklų. Niekas geresnio neatėjo į galvą. Visai nebuvom pasiruošę juos bausti. O čia prireikė atgauti lentas.

Rengdami stovyklos programą, buvome susitarę, kad visi bendraus su vaikais kaip draugai. O aš būsiu griežtas žmogus. Reikalaujantis vaikų laikytis aiškių ir kietų taisyklių. Nenoriai prisiėmiau tą pareigą. Sakant vaikams, taip pat ir saviems, pamokslus, mane dažnai suima juokas. Tačiau niekas kitas nenorėjo tokios pareigos. Vaikščioti rūstoku veidu niekam neatrodė patrauklu. Bet mes bijojome, kad be „kietos rankos“, bent vienos, nepajėgsime palaikyti stovykloje drausmės.

Taigi jau sutemus, po siaubingos isteriškos dienos ir dingusių fisharmonijos lentų, vakare išrikiavom juos į dvi eiles. Aš pasakiau prakalbą apie netinkamą elgesį. Būtinai mums lentas. Ir pasiūliau prisipažinti, kas tai padarė. Pasakiau, kad stovėsime tol, kol kas nors neprisipažins. Mes stovėjome tyloje gal penkiolika minučių. Rikiuotė vaikams buvo didelė naujiena, matyt, iš nuostabos jie laikėsi ramiai, nesistumdė ir nesikeikė. Penkiolika minučių gavome atsikvėpti. Buvo jau vėlus vakaras. Taip, didžiausio jų jaudrumo laikas. Mūsų vaikai jau buvo nakties paukščiai. Man reikėjo elgtis griežtai ir kaip nors toliau palaikyti stovėjimą. Buvom sutrikę ir pasimetę. Nuo jų sužvėrėjimo. Na taip, kitokio žodžio čia nepasakysi. Ir tai buvo po vakarykštės dienos! Jautėmės pervargę, išsekę, sunaikinti. Supratom, kad ėmėmės darbo ne pagal pečius. Kad šitiems vaikams niekas negali padėti. Kad gražiausios mūsų pastangos buvo sutryptos į purvą. Iki Kėsto prisipažinimo dar buvo pora minučių. Ir kažkas iš tamsos riktelėjo:

- Kodėl jūs mums neleidžiat išvažiuoti?
- O ar jūs turit, kur važiuoti?
- Mes čia nebenorim būti.
- Kodėl?
- Todėl, kad jums už mūsų buvimą moka pinigų.
- Kokius pinigų?
- Kuo mes čia ilgiau būsim, tuo jums daugiau mokės.

Visi mes buvom savanoriai ir niekas iš mūsų jokio atlyginimo už darbą apskritai negavo.

Dabar aš jau nebeapsimetinėju pikta. Mane pagavo toks įtūžis, kad nedvejodama atsakiau:

– Gerai. Rytoj iškvesim autobusą, ir kur tik norit, ten ir važiuokit. Nors ir po velnių. O šiandien mums reikia atgauti lentas.

- Aš netyčia, aš nenorėjau... – Tamsoje nesimatė, kuris vaikas verkia.

- O kur lentos?
- Ten, fisharmonijoj. Aš jas įkišau.
- Autobusas bus rytoj trečią valandą.

Ir mes išsiskyrėm.

Rytojaus rytą vaikai pusryčiavo nepakeldami galvų. Kai kurie pavalgė, greitai pakilo ir nuėjo ruoštis. Erikas ėjo su jais, bet sakydamas:

- Kvailiai jūs, kvailiai. Ką jūs rasit stoty? Čia miškas, uogos, čia nors pavalgę.

Kiti sėdėjo prie stalo, nuleidę galvas ir visai neatrodė, kad jie trokštų kuo greičiau iš čia išvykti. Mes jų neįkalbinėjom. Nebematėm prasmės. Įkalbinėdami jau nebebūtume turėję gali-mybių kelti jiems nors nedidelius reikalavimus. Be kurių bendras žmonių buvimas yra visiškai neįmanomas. Vadinasi, mūsų planas žlugo, ir nebelieka nieko, tik su tuo susitaikyti.

Nors buvo baisu į juos žiūrėti, vis dėlto laikiausi to, kas įvyko. Tik paklausiau:

- Iš kur jūs ištraukėt, kad mums už darbą su jumis moka pinigų?
- Mums Tadas sakė.

O Dieve, Tadas! Tai jo duriančią galvą vakar glosčiau kelis kartus. Nors turėjo praeiti keletas metų, kad iki galo suprasčiau tos dienos vaikų agresijos priežastį. Rūpesčiu mes juos sužeidėm. Meile mes sužeidėm juos iki gyvuonies. Mes palietėm žaizdą, kurią taip skauda, kad gindamasis gali užmušti. Smogti mirtinai, kad nebeliktų abejonių. Jie visą laiką, visus tuos metus mus pati-krindavo. Jie turi priemonių. Žiaurių. Norėdami sužinoti, ar tikrai reikalingi, jie eis iki paskutinės ribos. Kartais tai gali būti peilis į nugarą. Jei supras, kad esi silpnas, ar kad ieškai sau naudos.

Išvykimo dieną vis dėlto atidėjom. Tačiau vieną kartą ji vis tiek atėjo. Atėjo su tylia slepiama baime. Mes jos nerodėm vieni kitiems. Tačiau ir vaikai, ir mes žinojom, kad turėsime parvežti juos į miestą ir vėl paleisti į gatvę. Nupirkom saldainių, sausainių. Daug. Kad užtektų kelionei. Lydėjom juos abi su Vida. Atsisveikinome tylėdami. Sulipome į autobusą. Pasiliekančys sutvar-kyti stovyklos mums mojo. Jiems mojo. Ar mojo vaikai, negaliu atsiminti. Jie tvarkingai sėdėjo autobuso sėdynėse, ir mes su Vida skubiai ėmėme dalinti saldainius ir sausinius. Dėjome juos į delnus, bet niekas nevalgė. Stovykloje saldainis ar sausainis – daug jų neturėjom – būdavo praryjamas pakeliui į burną. Jie dingdavo ore žaibo greitumu. Nuvažiavom iki kapinių, įsukom į mišką, iš kur nebesimatė stovyklos. Ir tada tyla dar kartą sprogo. Pirmasis užbaubė keturmetis Ruslanas. Jo atkištas delnas su sausainiais styrojo kaip medinis. Jis rėkė baisiu balsu:

- Aaaa!.. Aaaa!..

Kitą akimirką baisus raudojimas perplėšė visą autobusą.

Žinau, kad daugiau gyvenime to niekada neišgirsiu. Ir kitais metais po vasaros su tais pa-čiais vaikais važiavom į miestą tyliai, gal šiek tiek pašliurpčiodami. Vaikai jau pažinojo gyve-nimą, jau žinojo savo likimą ir elgėsi atitinkamai. Bet dabar jie rėkė paklaikę, iš visos širdies. Iš saugios, ramios aplinkos jie grįžo į Vilniaus stotį. Mes parodėme, mes atvėrėme jų akis į jų nelaimę, kurią jie ir taip žinojo, bet ji nebuvo tokia skaudi. Neištverė vairuotojas. Jis visu garsu pasuko radiją. Bet muzikos nesigirdėjo. Tik po valandos, gal apie Maišiagalą, riksmas išsikvėpė,

buvo girdėti tik tylūs šliurpčiojimai. Tada mes jas išgirdome. Banalias estrados dainas. Ėmėme jų klausytis beveik džiaugdamiesi. Netrukus pasirodė miestas, ir vaikai atkuto. Kažkaip keistai, tyčia džiaugsmingai, lyg patys save erzindami. Tada. Iš magnetofono pasigirdo toji. Dainelė. Nuolat tais metais skambėjusi iš vieno kiosko prie stoties. Rusiškas šlageris. Vienu akimirksniu lyg vėjo gūσιο pakelti vaikai pasičiupo pažįstamą melodiją:

Ja moriačka, ty moriak.
Ja rybačka, ty rybak.
Ja na suše, ty na morie.
My nie vstretimsia nikak.

Aš jūreivė, tu jūreivis.
Aš žvejė, tu žvejys.
Aš sausumoje, tu jūroje.
Mes nesusitiksime niekaip.

Tai buvo mums skirta daina.
Ja na suše, ty na morie.
My nie vstretimsia nikak.

Autobusas leidosi Ukmergės gatve žemyn, ir vaikai kartu su radiju, plodami rankomis, taip šaukė, kad atrodė, autobusas ištikš. Važiuojant pro „Krasnuchą“, paklausiau Eriko ir Vasios:

– Ar jūs čia lipsit?
Mes važiuom pro jų namus.
Vaikai niūriai šūktelėjo:
– Į stotį!

Užrašėme jiems savo telefonų numerius. Sakydami, vaikai, kai jus ištiks nelaimė, paskambinkite mums. Tadas pasuko galvą ir pašaipiai pažvelgė į mane. Supratau, kad kalbu iš sausumos jūrai. Kokia gi nelaimė dar galėjo juos ištikti? Kas gi galėjo būti dar blogiau jiems, numestiems kaip šiukšlėms gatvėje likimo valiai.

Sugrįžau į namus ir neturėdama jėgų net nusirengti, atsiguliau. Man pakilo temperatūra ir aš tris dienas pragulėjau, nepajėgdama atsikelti, nors stovyklavietėje buvo daug darbo.

Netrukus, gal po poros savaitių. Rugsėjo mėnesį. Mane iškvietė į policiją. Gavau šaukimą. Pas tardytoją. Nujaučiau, dėl ko. Praėjus po stovyklos keletui dienų, vėlų vakarą, gal apie 12 valandą. Anykščių policijos komisariato vaikų skyriaus inspektorė atvežė į stovyklą Joną ir Kostią. Pasakė, kad vaikai patys atėjo į poskyrį. Paprašė vežti juos. Į Inkūnus. Sugrįžusius iš stovyklos vaikus kiemo kaimynas apkaltino, kad jie prieš kelias dienas pavogę iš jo automobilio magnetolą. Vaikai pasakojo. Kaimynas ir policininkas nusivežė juos į mišką. Mušė „bananais“ ir vertė prisipažinti.

– Mes jiems sakėme, kad mes buvome stovykloje, o jie sakė, kad jūs atsivežėte mus iš stovyklos į Vilnių. Liepėte mums pavogti magnetolą. O paskui visi linksminomės bokšto kavinėje.

– Mes jus atvežėme į Vilnių pavogti magnetolą?

Vaikų kalbos buvo panašios į kliesdusius. Tačiau ant jų šlaunų ir sėdynių buvo bananų formos mėlynės. Jie prašė mūsų patvirtinti. Kad buvo stovykloje. Turėjo pasiėmę su savim motinų pasus. Abiejų padėtis šeimoje buvo tragiška. Jono mama buvo pirmos grupės invalidė. Nesikėlė iš lovos. Ją ir mažesnius vaikus prižiūrėjo šešiolikmetė sesuo. Kuri neseniai iš namų pabėgo. Už leidimą išsivežti Kostią į stovyklą jo tėvai pareikalavo iš mūsų dviejų butelių degtinės.

Trupučiuką sutrikome. Kaip tik tą dieną, kai vaikai buvo kaltinami, jie abu buvo išvažiuavę pasivažinėti dviračiais. Ir kelias valandas nebuvo stovykloje. Buvo aišku, kad per tokį laiką vaikai jokiū būdu negalėjo atsirasti Vilniuje. Tačiau kažkuriam iš mūsų atėjo į galvą mintis. O jeigu kas nors buvo atvažiuavęs jų pasiimti. Nusivežė į Vilnių. O paskui parvežė. Kol supratom, kad klidime. Automobilio magnetola būtų buvusi mažiau verta už visas šias pastangas. Taigi parašėme. Vaikai nuo tokios iki tokios dienos buvo stovykloje. Ir pasirašėme. Tie, kurie turėjome pasus.

Bet vis tiek eidama į poskyrį. Nesijaučiau labai tvirtai. Pasiėmiau asmens dokumentus. Stovyklos nuotraukų. Poskyris buvo Mindaugo gatvėje, prie dabartinės „Maximos“. Pirmą kartą gyvenime ėjau pas tardytoją. Tardytoja, jauna moteris, buvo baigusi pedagoginį universitetą. Rusistė. Prisistatė.

– Kodėl jūs čia dirbat?

– Tardytojų labai trūksta.

Ji paaiškino, kad yra gautas pareiškimas apie plėšimą. Atsakiau, kad vaikams tikrai tenka dalyvauti tokiuose reikaluose. Bet šį kartą vaikai nekalti. Jie buvo pas mus stovykloje. Išsiėmiau nuotraukas. Bet į jas niekas nekreipė dėmesio. Nė nežvilgtelėjo.

– Automobilio savininkas sako, jog jis turi raštiškus vaikų prisipažinimus, kad jie pavogė magnetolą.

– Jus padaužytų miške „bananais“ ir jūs prisipažintumėt.

Tardytoja atsilošė kėdėje, prisimerkė ir iš lėto. Stebėdama. Taip. Stebėdama mano veidą. Paklausė:

– O kur šiuo metu būtų galima rasti Joną ir Kostią?..

Ir aš susivokiau. Vis dėlto pagaliau susipratau. Kad esu ne liudininkė. O kaltinamoji. Esu įtariama ir apklausama. Kaip nusikaltimo organizatorė. Atvežusi iš stovyklos į Vilnių vaikus plėšti. Aš netekau žado. Iš tikro. Kaip keista. Kad visišką teisinę suirutę, su išgalvota byla buvau tardoma. Kai policijos nebuvo galima prisikviesti į įsilaužimo. Ar net žmogžudystės vietą.

Gatvė keitėsi. Taip pat audringai. Kaip keitėsi gyvenimas. Ten vyko tokie patys transformacijos procesai, kaip ir visuomenėje. Vaikus. Taip. Mažas bejėgės būtybes. Užgriuvo klėjai, narkotikai, prostitucija, reketas. Vieną kartą pamatėme gatvėje Kęstą su užrašu ant kaklo: „Aš esu toks ir toks, padėkit man...“ – nors visi žinojom, kad jis yra beraštis. Tai buvo jo darbo vieta. Jį kažkas kontroliavo. Į vieną pasimatymą vaikus atlydėjo kokių septyniolikos metų paauglys. Kol kalbėjomės su vaikais, jis laikė užkėlęs ant Kęsto peties koją. Kad mes žinotume, kam jis priklaus-

so. Pasijutom nedrąsiai. Nors vaikai tai labai slėpė. Iš nuogirdų mes vis tiek žinojom, kad juos vyresnieji panaudodavo kišenių kraustymui, o gal ir kitokiems plėšimams.

[2*] Netrukus jie paskambino. Kęstui pakilo temperatūra, ir jie keturi sugužėjo į mūsų namus. Dar nebuvo nei dienos centro, nei nakvynės namų, nieko. Pamatavom jam temperatūrą. Buvo 39°. Suradom penicilino tablečių. Aprėngėm keliom striukėm. Ir pasakėm, kad nakvoti pas mus ir eiti pas mus į namus nereikia. Turėjau jiems pasakyti:

– Vaikai, mes bijom jūsų. Ne jūsų vaikai. O tų, kurie už jūsų.

Aš taip ir pasakiau. Suaugusi moteris. Karščiuojančiam dešimties metų berniukui.

Jie iš karto suprato. Palingavo galvomis. Taip, teta Vanda. Net nenusiminė.

Tikrovė buvo tokia.

Mes galėjom jiems padėti labai nedaug. Naikinančioj laiko suirutėj tik būti šalia. Palaikyti ryšį. Mums visiems lygiai reikėjo mokytis gyventi naujoje realybėje. Kur kiekvienas pasirūpina savimi laukiniu būdu. Kažkaip nejučia išnirio iš minios ta kvadratinė žmonių veislė. Niekada nematyta. Kampuotais pečiais. Skustom galvomis. Taip panašiais vienas į kitą neapibūdinamais veidais. Lyg būtų pasikeitęs genetinis kodas.

Buvom patys silpniausi. Tokie žmonės kiekvienoje visuomenėje yra vaikai, seneliai, ligonys. Rengiant stovyklų programas, reikėjo rasti sprendimą, sąlygas, būdą, parodyti vaikams gyvenimo vertę. Nuogu pavidalu. Atvira, pačioj gyvenimo sąrangoj slypinčia forma. Tais metais buvo mūsų veiklos penkmetis. Ir mes nutarėme surengti didelę integracinę stovyklą. Pakviesti visus buvusius stovyklautojus. Gabius vaikus iš normalių šeimų. Akluosius ir silpnaregius. Ir gatvės vaikus. Gatvės vaikus nusprendėme paimti anksčiau. Pora savačių. Kad galėtume parengti juos didžiai stovyklai.

Vežėmės juos autobusu. Savo transporto tada neturėjome. Nebeatsimenu, kuriuos vaikus atsivežėme pirma, bet tiksliai žinau, tarp jų buvo Mindaugas. Gatvėje per metus pasikeitė epocha. Vaikai išmoko elgetauti. Ką jie dar išmoko. Sužinojome vėliau. O tuo tarpu jie atbėgo linksmi pas mane į pušyną, kur rinkau žemuoges. Ir Mindaugas šviečiančiu kiek sutrikusiu veidu paklausė:

– Argi tikrai stovykloje viskas galima?

– Viskas galima, – atsakiau jam. – Tik reikia paklausti.

Jie susižvalgė tarpusavyje. Raimondas įsikišo ranką į kišenę ir ištiesė man dvidešimt aštuonis litus.

– Čia jums.

– Jokių būdų, vaikai. Nereikia. Turėkit savo pinigų.

– Imkit, teta Vanda. Mes turim.

– Kiekgi jūs turit?

– Po šimtą turim.

Vaikai neturėjo bendravimo su žmonėmis įgūdžių. Kuo pasitikėdavo, pasitikėjo besąlygiškai, iki galo.

– Iš kurgi tiek pinigų?

Jų veidai tapo mįslingi.

– Susiubagavot?

– Taip, teta Vanda.

Man sugniaužė gerklę. Žinoma. Na, kurgi ne.

– Neverkit. Imkit. Agurkų nupirksit.

Kai važiovom į turgų, jie pasiprašė kartu. Ir apsipirko. Be abejo, treningus su „Adidas“, ke-dus, kepures. Kaip tikri sėkmės džentelmenai.

Paskui sužinojom, tuos pinigus jie buvo pavogę. Autobuse, pakeliui į stovyklą. Iš neblaivaus vyriškio. Kažkuris jį kalbino. Sania kraustė kišenes. O Mindaugas, visa suorganizavęs, sėdėjo atokiai. Kaip niekur nieko.

Vaikai pirmą kartą atsivežė į stovyklą klijus. Paklaustas, kas gi būna, kai juos uosto, Sania atsakė:

– Na, viskas griūva. Ant manęs virsta namai ir medžiai.

– Spalvoti?

– Ne. Pilki.

Pilki. O buvome girdėję gandų. Kad jie mato spalvotus paveikslėlius. Klijus tuoj pat besą-lygiškai konfiskavome. Kartu su vaikais viešai sudeginome. Sakydami, kad jie labai kenkia svei-katai. Klijai vaikus veikė kaip haliucinogenai. Ir visi buvom girdėję, kad yra toks dalykas, kaip abstinencija. Kuo ji pasireišk, kaip reikės veikti, neturėjome jokio supratimo.

Netrukus kažkas palapinėje pastebėjo degtinės butelį. Svaigintis vaikams mes negalėjome leisti. Jokių būdu. Mūsų darbas būtų tapęs visai beprasmišku. Tačiau ką turėjome daryti? Insti-tuciniai ordinariniai metodai čia buvo visai bejėgiai. Beprasmiai. Iš vaiko gali reikalauti tvarkos, kai jis gyvena tvarkingoje, normalioje tikrovėje. Kai turi jam ką pasiūlyti, kad jis pajėgtų laikytis taisyklių. Žinojome, kad jie turi pinigų. Kad visada atsiras, kaip jie paskui sakė, koks nors „die-das“. Kuris nupirks jiems butelį. Barimas ar gėdinimas būtų atsigręžęs tik prieš mus pačius. Mes taip pat negalėjome pamiršti, kad yra ir toks dalykas, kaip abstinencija. Neviltis labai paaštrina vaizduotę. Kartais priverčia griebtis beprotiškų sprendimų. Nusprendėme eiti ir išgerti butelį kartu su jais. Žinoma, be manęs. Ir pasakyti, kad tai paskutinis kartas. Visus sudėjus į krūvą, gė-rėjų būtų septyniolika. Vadinasi, kiekvienam išeitų šiek tiek daugiau nei po šaukštą. Toks kiekis mūsų negąsdino.

Padarėm taip, ir jokių klijų. Ir jokių abstinencijos problemų stovykloje nebesam turėję. Nors pati negaliu suprasti, koku būdu.

Tada, tą vasarą, atsivežėme Vitią. Radau jį, kaip ir kitus, stoties pusrūsyje. Prie žaidimų auto-matų. Užkalbinau, paklausiau, ar nenorėtų su mumis važiuoti į stovyklą.

– Taip, noriu, – atsakė jis iš karto.

Ištiesiau jam ranką. Ir jis iš karto nuėjo su manim. Jis buvo kokių aštuonerių metų. Supratau, kad šitas vaikas yra pats nelaimingiausias iš visų. Kuriuos buvau sutikusi. Stoties vaikai bijojo žmonių. Nepasitikėjo. Nesileido kalbinami. Vitia iš karto nuėjo su manim, pirmu užkalbinusiu žmogum. Nueiti su pirmu sutiktu žmogumi stotyje vaikui buvo daugiau negu pavojinga. Vitia turėjo šioją tokį intelekto atsilikimą. Tokie vaikai vadinami sulėtinto vystymosi vaikais. Jis žuvo

kitais metais. Vaikai sakė, kad užduso klėjais. Aš tuo nelabai tikiu. Jį rado negyvą. Kažkur ant stogo. Jis gyveno pusrūsyje, neregistruotas, su praradusiais butą tėvais ir mažamete sesyte. Iš stovyklos jis vis norėjo namo ir sakė, kad sesutė tikriausiai nevalgiosi. Kai jo nėra namie, tėvai ja nesirūpina.

Per Angelo dieną jo angelė sargė silpnaregę Jolanta padovanojo jam dešimt litų. Į angelų pareigas įeidavo daryti globojamiems gerus darbus. Darė kas ką sugalvojo. Vaisino sausainiais, skalbė rūbus, rinko žemuoges ar ką nors dovanojo. Vitia atbėgo pas mane nepaprastai laimingas. Pasakė, kad jau nebenori važiuoti namo. Bet norėtų važiuoti į Anųkščius.

– Ko? – paklausiau.

– Noriu nusipirkti.

– Mes galime tau nupirkti. Sakyk, ko reikia.

Jis paklausė manęs, kiek kainuoja margarino pakelis, kiek duonos kepaliukas ir paprašė juos nupirkti, klausdamas, ar jam dar liks pinigų cigarečių pakeliui.

– Vitia, – pasakiau, – ar tau čia maža duonos ir margarino? Einam į virtuvę nors ir dabar.

Jis pasižiūrėjo į mane ir atsakė:

– Aš savo valgysiu.

Ak, vaikai! Patys silpniausi visuomenės žmonės, kuriuos taip tragiškai užgriuvo permainų laikas. Turbūt buvau dar silpnesnė už juos, kad laikiausi jų. Mes kartu išgyvenom pasaulių griūtį. Iš pradžių džiaugsmingas, o paskui žiauriai traiškančias permainas. Mes buvom pasmerkti, laiko lyg iš „Estonijos“ kelto išmesti į šaltą, audringą jūros vandenį. Visam gyvenimui įsidėmėjau žurnalisto žodžius. Išliks stiprūs. Sveiki. Vieniši.

Reikėjo ko nors laikytis. Ir tas kas nors buvo vaikai. Jie į gera atsakydavo geru, į tiesą – tiesa, ir kai sakau, kad tikiu žmogumi, iš karto pagalvoju apie juos. Darbas buvo pragariškas. Viktorija Dautytė, pasikviesta į didžiąją integracinę stovyklą, kartą po užsiėmimo pasakė, einam pasivaikščioti.

Atsimenu tą vietą už posūkio prie šaltinio. Ten ji ištare kietai, seseriškai. Po ilgos tylos:

– Vanda, kaip tu drįsti su savimi šitaip elgtis?

Ką gi aš jai galėjau atsakyti?

– Jei nenori taip elgtis, reikia čia nebūti. Kai esi čia, pasirinkimo nebeturi.

Ji atsakė tik tiek:

– Eik, bent kol aš čia, atsigulk. Dviejų profesorių jiems tikrai nereikia.

Reikėjo viską mesti ir išeiti. Sėsti prie popierių. Bet buvo Vasia. Baltapūkis. Dar čiuplesnis už keturmetį Ruslaną. Jis su Artūru bandė rinkti kartonus, bet tai jiems sekėsi kur kas blogiau nei Eriku. Pirmąją stovyklą visi jį nešiojo ant rankų, dažniausiai ant sprando, menkutį, peršviečiamą. Mes su juo eidavom pas kaimynę Anelę Šukienę pieno. Kartą Vasia prisėdo ant malkų. Aplink malkų rietuvę vaikščiojo dvejų metų kaimynės anūkas, vis pakeldamas aukštyn galvą ir kalbėdamas:

– Dvasia... Dvasia...

Parėjusi į stovyklą, aš papasakojau šitą nutikimą, ir visi sužžė kvatodamiesi. Vasia tik susigūžė, pamačiau, kad vaiko akys pilnos ašarų. O, teta Vanda, pagalvojau, ne visiems taip linksma, kaip tau. Pasilenkiau prie jo ir pasakiau tyliai:

– Vasia, tai nieko bloga. Dvasia yra tai, kas neturi kūno. Tai beveik kaip Dievas.

Nežinau, ar jis manim patikėjo, jis tik atkakliai įdėmiai žiūrėjo man į veidą. Kartą naktį, grįžtant nuo upės, Vasia pritykino prie šono. Pušų jaunuolynas augo kartu su mumis. Kai atvažiuom, prie upės pušelės buvo vaikų ūgio. Dabar jos siekė dangų. Ir dangus atrodė lyg žvaigždėta properša virš mūsų galvų. Supratau, kad jis nori man kažką sakyti. Paėmiau jo ranką. Ir jis tyliai paklausė:

– O Dvasia, ar jis iš tikrųjų yra?

– Yra, Vasia, tikrai yra.

Tada jis apvedė pirščiuku visą beribę nakties tamsą. Reikia pamatyti Inkūnų žvaigždes naktį. Kad suprastum. Ką reiškia toks tykus, klausiantis vaiko šnabždesys:

– Ir viskas čia jo?

Pamačius tą vaiką, man ištirpdavo širdis. Labai nedemonstravau, bet ir neslėpiau nuo vaikų savo meilės. Nors žinau, kad taip elgtis nepedagogiška ir iki šiol nesuprantu, kodėl vaikai man tai atleido. Maniau, kad visų blogiausia bus, jei pradėsiu apsimetinėti. Apsimetinėti man sekasi prastai. Be to, tame fronte apsimetinėti nebelikdavo nei laiko, nei galimybių.

Kartą išvažiuavau keliom dienom į Obeliūs. Pasakiau, kurią dieną grįšiu. Važiuodama atgal slapta tikėjausi, kad prie autobuso ateis gauja pasitinkančių. Tokia buvo mūsų tradicija. Mes išlydėdavom ir pasitikdavom atvažiuojančius. Laukdavom jų kaip šventės. Tačiau Mikiėrių stotelėje nebuvo nė gyvos dvasios. Ir man smilktelėjo širdį. Kiekvienas žmogus yra šiek tiek savanaudis. Na va. Tikrai nuliūdau. Pasukau namo. Po kelių žingsnių iš pakelės krūmų kaip žvirbliai stryktelėjo vaikai ir spiegdami pasipylė į visas šalis. Žinoma, nuo savęs žmogus niekur negali pasislėpti. Aš nevalingai susiradau akimis patį mažiausią ir uždainavau:

– Vasia! Vasia!

Ir čia visas choras visokiais balsais pasigavo tą mano „Vasia, Vasia“. Jie mėgdžiojo, šaipėsi iš manęs. Siausdami. Lakstydami aplink, ir susidrovėjęs Vasia rimtai ištarė:

– Na kaip čia ta teta Vanda sako. Vasia, Vasia. Kažkokiu specialiu balsu.

Vietoj specialiu turėtume įdėti žodį „meiliu“. Tačiau jis jiems buvo nežinomas. Tik tarp savęs susiginčiję, sukirtę lažybų jie ištardavo kaip paskutinį užkeikimą: prisiekiu motinos širdim. Tarp baisiausių keiksmazodžių, grubiausių įžeidinėjimų, pvz., „eik tu čiulpti“ arba „tu pederastas kaziolas“ iš palapinės, iš miško pasigirdavo įtemptu balsu. Prisiekiu motinos širdim. Toks beribis. Toks neišmatuojamas. Buvo jų nelaimės gylis. [2*]

Tą vasarą mes dažėme bažnyčią. Stovyklą metu su vaikais mes nuolat ką nors dirbdavome. Ravėjome daržą. Darėm suoliukus. Pjovėm medžius, vežėm kalades, kapojom malkas ir krovėme jas į pašiūrę.

Mes nuomojom kleboniją nykstančiame kaime. Visos mūsų stovyklos vyko šalia medinės bažnyčios. Nudažyti ją savo jėgomis, žinoma, būtų buvę neįmanoma. Bet su mumis jau dirbo Volkeris. Antrus metus mes vykdėme bendras programas su Vokietijos „Jugend Hilfe Verbund“. Kažkurią vasarą į Inkūnus buvo atvažiavusi mano bičiulė iš Berlyno, menotyrininkė Eleonore Ditzen–Schaepler. Ji pasižiūrėjo į mūsų plėšinius ir pasakė:

– Aš tau padėsiu, Vanda. Dabar aš dar nežinau, kaip aš galėčiau tau padėti. Bet aš noriu tau padėti.

Taip Inkūnuose atsirado Volkeris. Atsargos kariškis. Švelnus, jautrus žmogus. Ir visos višys, raktai, spynos, kibirai, vandens žarnos, šulinio dangtis kaipmat atsistojo į savo vietas. Pirmą vasarą jis atvažiavo su dviem chuliganais. Statyti mums prausyklų. Gerai imitūsiais chuliganais. Nusikaltę jaunuoliai su pedagogu buvo siunčiami darbui į kitą šalį. Kad pamatytų tikrą vargą. Ir pradėtų vertinti tai, ką turi. Mums tai buvo būtina pažintis su profesionaliu socialiniu darbu. Nuostabių darbu. Volkerio auklėtiniai po trijų dienų naktį neblaivūs išilaužė į jo mašiną. Mėgindami išvažiuoti, nurovė vairą. Teko iškviesti policiją.

Ypatingas socialinio darbo žavesys ir savitumas yra tai, kad visa su auklėtiniais turi daryti kartu. Žinoma, jei pavyksta kartu. Tai meistriškumo viršūnė. Prausyklų statyba vyko taip. Volkeris kasė pamatus. Rojus ir Oliveris gulėjo hamake. Ir laidė jo adresu pastabas.

Tą vasarą Volkeris atvažiavo su dviem nusikaltusiais paaugliais iš Rytų Vokietijos. Normanu ir Saimonu. Normanas, grubus, agresyvokas, buvo šiek tiek atsilikęs protiškai. Taip. Jis. Normanas. Pamatęs mūsų pirmuosius vaikus iš gatvės, sustingo vietoje. Sukrėstas ir išsigandęs, paklausė:

– Kodėl jie tokie murzini?

– Jie iš gatvės. Jie gyvena gatvėje, – pasakiau jam.

Jis dar pastovėjo. Paskui nubėgo į namą. Atnešė savo drabužius ir ištiesė Saniai:

– Aš jam atiduodu. Nuprausk jį ir pasakyk, kad nevaikščiotų murzinas.

Laukdami atvažiuojančių, gatvės vaikai labai jaudinosi. Kasdien vis labiau įsitempdami. Nugirdau. Kelis kartus.

– Žinai, kas mes esam. Mes šiukšlės.

Jie laukė paniekos. Nieko daugiau juk nebuvo patyrę. Tačiau paprastas, sakytume socialus kitų vaikų elgesys, jų baimes ir agresiją iš karto ir be pastangų ištirpdė.

Nudažyti bažnyčią buvo labai sunku. Bet sunkiau buvo kas kita. Stovyklose mes organizuodavome veiklą taip, kad vaikas pats susiprastų prisidėti prie darbo. Pasisiūlytų. Padėti kitam. Na, imtųsi iniciatyvos. Mes rūpinomės aklaisiais patys. Nieko nekviesdami į pagalbą. Neįprastoj miško vietovėj orientuotis savarankiškai jie nemokėjo. Mes niekam nesakėm, kad reikia jiems padėti. Tik darėme tai patys. Ir keistas dalykas. Silpnaregiams pasisiūlė padėti gatvės vaikai. Nėraginti. Mes tik buvom mokę juos, kad iš aklųjų negalima vogti. Jokių būdu. Vėliau pirmas. Sulėtinto mąstymo Vėliau lipančiai žemyn laiptais Dovilei ištiesė rankas. Sakydamas:

– Čia laiptas, čia laiptas...

Vaikų iš normalių šeimų laukėm savaitę. Kai nesulaukėm, paklausėm. Kodėl jie mums nepadeda. Jie supyko.

– Kodėl jūs mums nesakėt?

Klausimai ir užduotys

1. Kokia pasakojimo tema? Koks yra pasakojimo siužetas (jei išvelgiate kelis siužetus, išskirkite pagrindinį), kokie veikėjai? Kuo autorės pasirinkta tema yra svarbi?
2. Ar ši istorija yra tikra, ar autorės išgalvota? Ar tai svarbu? Kokios literatūros rūšies, žanro yra šis kūrinys?
3. Aptarkite pasakotojos poziciją, vaidmenį, kalbėjimo toną (kokią nuotaiką kuria jos balsas, kiek pasakotoja dalyvauja vaizduojamose situacijose, kuriais atvejais tik vaizduoja veiksmą ar pristato veikėjus, kuriais – įsiterpia ir komentuoja?).
4. Grupėse aptarkite atskirus pasakojimo epizodus ir pakomentuokite:
[1 grupė]
 - a) Ištraukoje vaizduojami temperamentingi ir judrūs vaikai. Kokia yra jų tokio elgesio priežastis? Kaip stovyklos rengėjai juos suvaldo?
 - b) Kuo ir kodėl vaikai stovykloje stebisi? Kaip jų elgesys keičia suaugusiųjų elgesį, gyvenimo būdą? Kodėl?
 - c) Kurios pasakojimo detalės rodo, kad vaikai priima stovyklos tvarką, leidžiasi „prijaukinami“? Kas ir kodėl stovykloje jiems patinka?
 - d) Kodėl vadovai nedrįsta tepti vaikų galvų utėlių naikinimo skysčiu? Kokią taktiką pasirenka vėliau ir kaip ji veikia? Kuo reikšminga utėlių naikinimo scena?
 - e) Kaip paaiškinti tai, kad kitą rytą vaikai sukykla ir ima maištauti?
 - f) Kaip paaiškinti tai, kad maištą suorganizavo Tadas?
[2 grupė]
 - a) Kurios epizodo detalės atskleidžia gatvės vaikų gyvenamos realybės žiaurumą, dramatiškumą?
 - b) Kaip vaikai sprendžia jiems išskylančias problemas?
 - c) Kaip stovyklos vadovams pavyksta įgyti gatvės vaikų pasitikėjimą?
 - d) Aptarkite epizodą apie Vitią: kodėl jis nenori likti stovykloje? Kokia yra tokio elgesio priežastis?
 - e) Kodėl besisvečiuojanti profesorė Viktorija Daujotytė bara pasakotoją? Ką apie pasakotoją sužinome iš profesorės klausimo?
 - f) Kuo reikšminga ir kuo žaisminga Vasios atsiradimo stovykloje istorija? Kodėl pasakotojai atrodo smagi paralelė Vasia – Dvasia? Kokios pasakojimo detalės atskleidžia Vasios sielos jautrumą ir gilumą?
5. Paaiškinkite, kodėl Vitia padavė ranką neregėi Dovilei, o „vaikai iš normalių šeimų“ to nesusiprato padaryti.
6. Parašykite ir paskaitykite klasėje, kuo meilė ir rūpestis yra svarbus kiekvienam žmogui.

Tą dieną skalbiau. Kad atvažiuo „Respublikos“ mašina, mačiau. Bet galvojau, pabaigsiu skalbti ir nueisiu. Stovyklautojų pilnas kiemas. Žurnalistams yra ką veikti. Prabėgo gal dešimt minučių, ir staiga aš išgirdau baisų riksmą. Keiksmus. Raudojimą. Eidama link namo pamačiau, kad ant namo laiptų sėdi vaikai iš gatvės. O į jų vidurį vedama sėstis Dovilė. Nuo pat gimimo akla mergaitė.

Taip. Čia buvo istorija. Laikraštis buvo rašęs apie mūsų stovyklas. Aš pasakojau apie mūsų darbą. Apie integracinę stovyklą silpnaregiams kartu su sveikaisiais. Taip pat apie stovyklą gatvės vaikams. Straipsnyje kažkokiu būdu Dovilė tapo akla gatvės mergaite. Publikacija galbūt įgavo ugnies. Bet Dovilė turėjo mamą. Rūpestingą mylinčią mamą. Jei ji skaitė straipsnį, ką ji galėjo apie mus pagalvoti? Pirmą kartą ji atlydėjo dukrą iki pat stovyklos. Norėdama įsitikinti, ar čia jai bus saugu. Kitus silpnaregius mes pasiėmėme iš Anykščių autobusų stoties. Tada, po publikacijos, pagalvojau. Gal neaiškiai ką nors pasakiau. Tačiau dabar režisuojama nuotrauka išskleidė abejones. Juos visus kartu. Sodino fotografuoti.

Gatvės vaikai šios istorijos, žinoma, nežinojo. Dovilės, aklą vaikų iki šios stovyklos nebuvo matę. Bet jų riksmas buvo laukinis. Jie lakstė kaip sužeisti žvėreliai. Įkaitusiais, ašarotais veidais, šaukdami.

– Mes jums padangas supjaustysim! Jei ne čia, tai stoty. Mes jums vis tiek supjaustysim!

Reikėjo gesinti ugnį. Vaikus šiaip taip nuraminom. Suėjom visi į kambarį. Kalbėjomės. Tačiau mūsų kelis kartus buvo paklausta:

– Ko vaikai taip rėkė? Gal galėtųmėt paaiškinti.

Aš tylėjau. Tada paklausė vaikų:

– Na, vaikai, tai jūs pasakykit, ką mes tokio padarėm.

Tylėjo ir jie. Taip ir išsiskyrėm. Žinojau, ką vaikai atsakys.

Bet norėjau būti tikra.

– Tai ko gi nieko nesakėte žurnalistams?

Atsakė Mindaugas. Už visus.

– Paima aklą žmogų. Sodina jį su nežinia kuo. Nežinia kam jį fotografuoja. O paskui dar klausia mūsų. Ko mes raudam.

Jie gynė ne save. Gynė Dovilę. Ne. Gal ne. Paklausti, ką jie gina, jie to niekada nebūtų galėję pasakyti žodžiais. Bet nedvejodami būtų dėl to paguldę galvas. Ne perkeltine prasme. Žmogiškasis orumas! Net 1996-aisiais metais iš skilties, parašytos „Literatūrai ir menui“, Nepriklausomybės penkmečio proga, žodžius „žmogiškasis orumas“ man išbraukė iš visų sakinių. O patį tekstą taip perdirbo, kad net pati negalėjau suprasti, apie ką jis. Iš to, kaip jis buvo sudorotas, šiandien visiškai akivaizdu viena. Darbą atliko profesionalas. Įgudęs specialistas „taisyti“ žmonių mintis ir sąmonę. Penktaisiais laisvės metais! Taip. Jis buvo dar čia.

Patys netikėdami, bažnyčią mes vis dėlto nudažėme. Pasitelkę talkininkus, nudažėme net aprūdijusį skardinį bažnyčios bokštą. Dieną dirbdami. Naktį mėnesienoje šokdami „Bremeno muzikantus“. Turėjome multiplikacinio filmo plokštelę. Aliona buvo princesė. Auksiniais, mėnesienoje šviečiančiais plaukais. Tą vasarą visi Alioną nešiojo ant rankų. Volkeris išvažiuoti susiruo-

šė, kaip visada, naktį. Antrą valandą. Lėnkijos keliai buvo neramūs. Jis norėdavo pervaziuoti juos iki vakaro. Jis atsisveikino su visais iš eilės. Kai priėjo prie Vasios. Vaikas apsikabino jo kojas. Ir pasikūkčiodamas pravirko. Pirmą ir vienintelį kartą mačiau Vasią verkiantį. Neskaitant autobuso.

Po didžiųjų stovyklų mes visada pasilikdavome nedidelį vaikų būrelį. Šį kartą buvome nusprendę bandyti įkalbinėti vaikus. Grįžti į normalų gyvenimą. Aiškinome, kas jų laukia beraščių. Ir dėl gyvenimo būdo. Kurį jie gyvena stotyje. Gatvėse buvo ir daugiau valkataujančių. Bet mūsų vaikai buvo stoties. Šis žodis reiškė labai daug. Mes aiškinome jiems, kad dėl nuodų, klijų, cigarečių ir alkoholio jie mirs nesulaukę trisdešimties metų. Kad taip gyvendami pateks į kalėjimą. Niekur kitur. Jie klausėsi. Klausėsi tylėdami. Neprieštaraudami. Buvo aišku, kad jie tai supranta ir be mūsų kalbų. Tačiau kai paskutinę dieną lydėjom juos mišku iki autobuso, Sania staiga kažkaip nenatūraliai garsiai, bravūriškai ištarė:

– Aš liksiu stoty!

– Aš tai eisiu iš stoties. – Mindaugas, nusikaltėlių atamanas, ėjo nuleidęs galvą.

– Aš ne, – atšovė jam Sania.

– Eikit jūs, durniai, – Mindaugas visą laiką kalbėjo su sprendžiančiojo teise. – Jei mes dabar neišeisim iš stoties, žinokit, mes niekada iš ten nebeišeisim.

Ir tikrai. Jis išvažiavo į Būžus. Pas močiutę. Nusipirko knygas ir pradėjo lankyti mokyklą. Jis paskambindavo kas savaitę. Kad mokslas sekasi gerai. Kad uždirbo 20 litų. Padėdamas kaimynams kasti bulves. Gal po poros mėnesių, kai jis paskambino, telefono ragelyje už jo nugaros išgirdau muziką.

– Tu skambini iš Vilniaus, Mindaugai?

– Ne, iš Būžų.

– Betgi aš girdžiu stoties muziką.

– Čia taip sau, radijas groja.

Tačiau grojo ne radijas.

Ak, Mindaugas! Drabužius stovykloje jis skalbdavosi kasdien. Ką ten drabužius. Mes dažnai klausdavome jo patarimo. Koks puikus iš jo galėjo išaugti premjeras. Apgalvojantis kiekvieną savo žingsnį. Pajėgus numatyti perspektyvą. Valingai eiti į priekį.

Nebeišmanydami, kaip jam tokiam padėti, susilaikyti nuo vagiliavimo, paskyrėme jį raktininku. Atidavėm visus rakinamų kambarių raktus. Kur buvo mūsų daiktai. Pinigai. Maistas. Jie visi, bet šitas vaikas aštriausiai žinojo pagarbos ir pasitikėjimo vertę. Tai buvo jo nelaimė. Jis blaviausiai suvokė savo padėtį. Pirmas, gal vienuolikos metų, pradėjo vartoti narkotikus. Jį pirmą pamatė Gytis užrakintą stoties policijos geležiniam narve. Spardantį grotas. Raudantį. Pasakė:

– Negaliu, mama.

Gytis tempė jį kaip galėdamas. Bendravo su tėvu. Įkalbinėjo jį rūpintis vaiku. Dalyvavo Mindaugo teismuose. Vis sušvelnindamas sprendimą. Surado jam mokyklą. Kuri sutiktų jį, keturiolikmetį, priimti į trečią klasę. Tėvas atsakė nupirkti jam drabužius ir knygas. Jo tėvai tai gyveno kartu, tai skyrėsi. Kartais gėrė. Nepaprastų gabumų vaikas jiems buvo nereikalingas. Mūsų palaikymo jam neužteko.

Grįžusi į Vilnių rugpjūčio pabaigoje, iš karto nuėjau į Švietimo ministeriją. Susiradau reikiamą skyrių. Pasakiau, kad yra tokių vaikų grupė. Kad daugiau aš jų į gatvę nebepaleisiu. Jei nebus rasta išeitis, aš juos atvesiu į šitą kabinetą. Ministerijoje sėdėjo žmonės. Sprendimas buvo rastas iš karto. Po poros savaičių vaikai buvo paimti į globos namus prie Antavilių. Mes eidavom jų lankyti du kartus per savaitę. Prašydami, kad jie iš ten nebėgtų. Prievartaučiams, pardavinėtiems, uoščiams klėjus, nuo apsinuodijimo alkoholiu pabuvojusiems reanimacijoje vaikams reikėjo gydymo. Socialinės terapijos. Elgesio korekcijos. Kas pasiekama tik specialia taktika. Apie tokią taktiką niekas dar neturėjo jokio supratimo. Ką apie taktiką. Kartą, kai Vida su Jorūne buvo nuėjusios lankyti, atvežė dar vieną mūsųškių. Budinti auklėtoja paklausė:

– Kažin, ar jis neturi utėlių?

Vida atsakė:

– Taigi galima pažiūrėti.

Auklėtoja paprašė:

– Gal jūs pažiūrėtumėt.

Prapuolė Vasia. Kol buvome užsiėmę globos namais. Daugiau kaip mėnesį jo niekas nebuvo sutikęs. Net matęs. Nei stoty. Nei „Krasnuchoj“. Šitaip vaikai vadino Savanorių prospektą. Savaitgalį Gytis su Dalium nusprendė važiuoti jo ieškoti. Į sodus. Bijojom, ar vaikui nebus atsitikusi kokia nelaimė. Penktadienį, taip, tikrai penktadienį, po pietų kažkas paskambino. Prašė Gyčio. Kažkas iš mūsųškių. Bet aš nepažinau balso. Paaiškinau, kada bus Gytis. Ir vis dėlto paklausiau:

– O kas čia skambina?

Išgirdau ragelyje tą patį kietą, svetimą:

– Čia Vasia.

– Vasia! Vasia! Kur tu pasidėjai!? Mes jau ruošiamės važiuot tavęs ieškoti į sodus.

Ragelyje buvo tylu. Ir aš pajutau. Kaip juokingai pakibo ore mano „Vasia, Vasia!“

– O ko jūs norėjot?

– Kaip ko mes norėjom? Ką tu čia dabar kalbi? Mes juk tavęs pasiilgom.

Tačiau iš ten, iš kur atskrido vaiko balsas, pasigirdo šaltas, nepaliekantis abejonių:

– Viso gero.

Nieko sau. O ko jūs norėjot. Ne, jau tikrai.

Jis paskambino kitą rytą. Paprastai. Kaip visada. Ir pasakė:

– Teta Vanda, aš noriu su jumis susitikti.

– Gerai, – atsakiau. – O kur?

– Prie baseino.

– O kelintą valandą?

– Trečią.

– Gerai, trečią prie baseino.

Baseine dirbo jo motina. Tėvai buvo išsiskyrę. Abu gėrė. Vaikas blaškėsi tarp abiejų. Nei vienam, nei kitam jis nebuvo reikalingas.

Nuėjau trečią valandą prie baseino. Vis žiūrėdama, kada pro jo duris išeis Vasia. Tačiau joks Vasia nesirodė. Palaukiau dešimt, penkiolika, dvidešimt minučių. Prisiminiau vakarykštį po-

kalbį. Pagalvoju, tikriausiai vaikas pradėjo vyti iš manęs virves. Na, krėsti pokštus. Ir kaipgi jis galėtų ateiti trečią valandą, kai daugelis iš mūsų vaikų nepažįsta valandų. Pasidairiau dar dešimt minučių. Buvo jau pusė keturių. Pasukau namų pusėn link požeminės perėjios. Ir tą pačią akimirką jį pamačiau. Einantį. Prie buvusio kino teatro. Išblyškusį išblyškusį. Jei jis nebūtų buvęs toks murzinas, jo veidas būtų švietęs kaip popierius. Netardami nė žodžio, mes susiėmėm už rankų. Jis padavė man savąją. Ant jo pirščių nebuvo jokios mėsos. Oda kabėjo lyg paukščio. Tylėdami parėjome abu namo. Išviriau arbatos. Jis valgė labai nedaug. Buvo akivaizdu, koks jis išbadėjęs ir išsekęs. Ir kiek jam kainavo jėgų vakar nepasakyti:

– Teta Vanda, aš labai noriu valgyti. Aš atvažiuosiu pas jus.

Vakar jis mane patikrino. Pasitikslino, ar ne žaislas. Apsisprendęs nesisiūlyti, jei nėra reikalingas. Jis gynėsi. Ne. Sunykęs iš bado. Ne. Šitas vaikas. Nebeturėjo jėgų gyventi nemylimas.

Vasia, Vasia! Pirmaisiais permainų metais, kai mes, kaip ir dauguma intelekto žmonių, gyvenom už skurdo ribos, paprašiau studentų valgyklos moteris, gal jos galėtų per žiemą pamaitinti Artūrą ir Vasią. Bijojau, kad jie abu neišgyvens žiemos. Vasios kaklas buvo plonesnis, nei mano riešas. Jos širdingai sutiko. Tačiau Vasia su Artūru valgyti ėjo tik tris ar keturis kartus. Mėginau eiti valgyti kartu su jais. Ir vis tiek Vasia pasakė. Kad daugiau nebeateis.

– Bet kodėl, Vasia? – paklausiau vos neverkdamas.

– Į mus visi žiūri.

Nuo tada žinau. Žmogui lengviau numirti bado. Nei būti pažemintam. Jis išgyveno pas mus dvejus metus. Kol sutiko eiti į globos namus. Ateidamas. Negalėjome jo palikti vieno. Jis, kaip ir visi gatvėje augę vaikai, vagiliaudavo.

Kaip tik tą rudenį buvau pakviesta į Vilniaus licėjų. Pokalbiui su paskutiniųjų klasių gimnazistais. Žinojau, ką jie man atsakys. Buvau tikra. Bet vis dėlto papasakojau apie Vasią. Apie jo keistą skambutį ir paklausiau:

– Kaip jums atrodo? Kodėl vaikas taip pasielgė?

Atsakė moksleivių prezidentas:

– Aš jums netikiu. Jūs šitą istoriją paprasčiausiai išsigalvojot.

Tą rudenį subyrėjo darbo grupė. Kai jie atėjo į mano namus. Tie išsilavinę jaunuoliai, pristatę savęs ieškančiais žmonėmis. Pasakė, yra žmonių grupė. Yra vieta. Ar negalėčiau padėti surasti jiems prasmingą veiklą. Aš labai apsidžiaugiau. Gyčio gydymui, kad galėtume išvežti jį gydyti į Vokietiją, 1991-ųjų metų žiemą žmonės mums suaukojo pinigus. Tą sausį. Taip.

Tačiau, nors Utopija buvo ką tik sugriuvusi. Visi mes tebebuvom jos vaikai. Žodžiai ir darbai tebesiskyrė taip, kaip dangus ir žemė. Žinau, kaip tai atrodė žiauru. Aukštus polėkius, galias filosofijas pakeisti primityviomis taisyklėmis:

1. Paėmei daiktą, padėk į vietą.
2. Pradėjai darbą, baik.
3. Pats susirask sau darbą.

Kaip vis dėlto skaudžiai. Mums teko mokytis. Kartu su vaikais. Visa ko iš naujo. Įstatymų. Kuriuos žmogus prisiima savo noru. Beveik instinktyviai. Kurie galioja net gyvūnų pasaulyje:

jei silpnėsnysis atsistoja nuolankia poza, stipresnysis jo nebepuola. Būtų kažkas panašaus į žmogiskąjį „gulinčio nemušą“. Mes aiškinome apie juos vaikams. Nesuprato. Ne iš karto suprato. Ir šiandien matau nustebusias, išplėstas Raimondo akis:

– Kodėl gi nemušti?

Žiemą aš įsipjoviau pirštą. Tvarkydama prieš Kalėdas Volkerio atvežtą labdarą. Labdaros sutvarkyti atėjo padėti tik Dalius ir Jorūnė. Įsipjoviau nesmarkiai. Bet neišsipočiau žaizdos. Iš karto. Po trijų dienų apie žaizdą atsirado juodas ratas. Man pakilo temperatūra. Ir aš išėjau iš rikiuotės. Ilgam.

Viskam sugriuvus. Paskutinę akimirką. Gytis ir Dalius perregistravo jaunimo organizacijos dokumentus. Už sutaupytus pinigus nupirko rusišką „Nivą“ ir pradėjo organizuoti vasaros stovyklą. Be komandos. Be patirties. Gytis tuomet buvo dvilyktokas. O Dalius krovininės mašinos vairuotojas. Nežinau, kodėl jie abu tą pačią vasarą įstojo į universitetus studijuoti socialinio darbo. Matyt, sugriuvo kažkas daugiau. Ko kitaip nebepuola įmanoma atitaisyti.

Rengiant stovyklas, didžiausias darbas būdavo surinkti iš gatvės vaikus. Tačiau tą žiemą globos namai prie Antavilių patys pasiūlė paimti į stovyklą dvidešimt penkis vaikus. Gytis iš karto sutiko. Juk tai buvo mūsų vaikai. Mes padarėme didelę klaidą. Nepasirašėme sutarties. Visko dar tik mokėmės. Pirmą kartą dirbom su partneriais. Ir visai buvom pamiršę, kad niekas nesilaiko žodžio. Po sunkios ligos aš į stovyklą važiuoti nebesirengiau. Tačiau naujieji vadovai panikavo. Jie neprašė mano pagalbos. Jie prašė tik pabūti stovykloje.

– Kai jūs būsit stovykloje, vaikai savaime bus daug ramesni.

Turėjau pagalvoti. Juk puikiai žinojau. Tokioje stovykloje, kur kas valandą reikia nenuspėjamų sprendimų. Tik pabūti yra neįmanoma. Nors ne. Aš kaip tik apie tai pagalvoju. Per daug gerai žinoju, ką reiškė girdėti. Visus vaikus. Ir po vieną. Kad galėtume juos suvaldyti. Nenaudodami jėgos.

Sutartą dieną globos namai mums atvežė vienuolika vaikų vietoj dvidešimt penkių. Ir sąrašą. Taip. Tikrai labai keistą. Penkiolikos vaikų sąrašą.

– O kur tie keturi?

Man neatsakė. Visas mūsų parengtas stovyklos darbo planas apvirto aukštyn kojom. Mes buvom pasirengę penkiolikos savanorių grupei. Kad būtų įmanoma nors kiek pakoreguoti pažeistą vaikų socialinę elgesį, darbui su dvidešimt penkiais toks žmonių skaičius buvo būtinas. Taip. Mes pirmą kartą dirbom su partneriais. Ir staiga tapome atsakingi už tai, kas nuo mūsų nepriklausė. Tačiau jau po valandėlės dvylika Gavrošų, Vasia buvo dvyliktas, sugebėjo visą stovyklą sukelti ant kojų. Kas yra dirbęs su tokiais vaikais, tas žino, kad pasiteisina ir yra veiksmingos tikrai mažos grupelės. Dvylika nusikalsti linkusių vaikų buvo kaip tik tiek, kad tą pačią akimirką įvestų stovykloje kovinę parengtį.

Tai buvo mūsų kadrai. Savi. Įsūnyti. Jau paaugliai. Juos atvežė iš karinio dalinio. Susitvarkyti su jais jau nebepuola paprasta. Išbuvę metus globos namuose, jie neatpažįstamai pasikeitė. Tai nebepuola vaikai, kurie už kiekvieną duonos riekelį, kiekvieną rūbelį dėkodavo kelis kartus. Tik ir girdėjai:

– Teta Vanda, duokit man batus! Duokit man maike! Duokit! Duokit!..

Per vienerius metus!

Po vieno „duokit“ aš pakėliau aukštyn savo medžiaginius pradilusius batelius ir sušukau:

– Skubiai duokite man naujus! Greičiau, ką!

Jie pasižiūrėjo į mane, ir mes visi kartu pradėjom juoktis.

Vaikams, jie buvo berniukai, patiko kariniame dalinyje. Griežta drausmė nuėmė nuo jų pečių atsakomybę. Jų vienų atsakomybę. Per sunkią jų vaikiškiems pečiams. Už jų pačių gyvenimą. Jie pasakėjo įspūdžius. Nuo ryto iki vakaro.

– Teta Vanda, mes ten visur žygiuodavom.

– Kurgi visur?

– Ir į valgyklą. Ir į tualetą.

– Visi kartu?

– Taip. Žinoma.

Aš nutaisydavau nepatiklų ir nustebusį veidą. Kažkodėl jiems to ir tereikėjo.

– O kaipgi jūs ten žygiuodavot?

– Mes jums parodysim, teta Vanda.

– Gera, kai eisim maudytis.

Jie susirikiavo. Prie bažnyčios. Ten buvo lygi aikštelė. Sustoję po du. Tomą pastatė į priekį. O mane šalia rikiuotės. Pavedė už rankos. Kaip vaiką. Jonukas atsistojo gretose į savo vietą:

– O dabar, teta Vanda, jūs sakykit: „žengte marš!“

– O kaip man sakyti?

– Štai šitaip: „ŽEENGTEEE MARŠ!“

– ŽEEENGTEEE MARŠ!

Keldamas koją Tomas, jis stovėjo priekyje, sušuko:

– Viens! Viens! Viens du trys!

Ir kertanti basom rikiuotė sugriaudėjo iš visų plaučių:

– Bėga sakalų būrys!

– Viens! Viens! Viens du trys!

– Priešui siaubą įvarys!

Nuo griausmingo riksmo kilnojosi pušynas. Ir dabar matau rudas, basas, kertančias į taktą Sanios kojas. Švytuojančias aštrias jo alkūnes. Išsimaudę, stumdydamiesi, šlapi jie neraginti susirikiuodavo į gretą. Na, tikrai. Koks gi kareivis, kuris nesvajoja tapti generolu. Aš pasistengdavau iš visos širdies.

– ŽEEENGTEEE MARŠ!

Tą vasarą mes visą laiką taipėjom maudytis. Aš neprašiau.

Nedrausminau jų. Jie patys su džiaugsmu laikėsi tvarkos. Ir vieną kartą, jų riksmui drebinant pušyną, pagalvojau. Ar patikėsiu. Kai visi jie bus išsivaikščioję po kalėjimus. Už baisius nusikaltimus. Kad nepakeldama balso, dviem piršteliais galėjau juos suvaldyti.

Nors tai buvo visai paprasta. Norint ką nors duoti šiems vaikams, reikėjo su jais dalintis gyvenimu. Besąlygiškai. Dėl pedagogikos jiems buvo nei šilta, nei šalta. Tą vasarą keletas vaikų jau sirgo džiova. Sania su Raimundu – atvira. Kad neužsikrėstume patys, atsargumo dėlei nutarėme

pasižymėti savanorių indus. Ir plauti juos atskirai. Vaikams apie tai nieko nesakėme. Tik dengdami stalą vis paversdavom dubenėlius dugnu į viršų. Ir sėsdavom visi į vieną pusę. Anksčiau už stalo įsitaisydavom kaip papuola. Pamažu vaikai apsiniaukė. Pradėjo šnairuoti. Į mūsų pusę. Klausiami, kas atsitiko, suko akis. Atsisakė vakarais eiti į Vaiduoklių namelį.

– Na, kas gi yra? – prispyrėme per vienus pietus.

Jie tylėjo. Dairydamiesi abuojuis žvilgsniais.

– Ne vaikai. Mes šitaip nežaidžiam. Kas atsitiko?

Paklausė Sania. Po niūrios pauzės.

– O kas yra indams?

Trauktis nebebuvo kur.

– Nieko jiems nėra. Mes pasižymėjome juos, bijodami užsikrėsti džiova.

Jie sujudo.

– Ak taip, tai nieko. Gerai, gerai.

Ir aš staiga pamačiau Sanios akis. Apvalias. Pasprogusias. Jis sirgo. Ko gero tik dabar, iš mūsų baimės, suprato, kokia ta liga pavojinga. Jis buvo jūroj. O mes sausumoj. Taip. Mes bijojome užsikrėsti. Bet kažkaip visai nebeliko prasmės vargti. Žvelgiant bukais žvilgsniais vieniems į kitus. Pagalvojom. Yra daug saulės. Gryno oro. Tokiomis sąlygomis užsikrėsti tikimybė nėra didelė.

Ir Jorūnė, kitą dieną dengdama stalą pasakė:

– Tiek to. Dabar mirsim visi kartu.

Vaikai sparčiai augo. Darėsi pavojingi. Ne tik patys sau. Reikėjo galvoti apie rytdieną. Ji buvo beveik nulemta. Ir vis dėlto. Mes pradėjome pokalbius. Vaiduoklių namelyje. Apleistoje belangėje trobelėje ant kalvos. Aš nežinau, ar tai buvo pedagogiška. Paklausti.

– Ar galėtumėt nužudyti?

Klausti anksčiau. Kol dar niekas su tokiu uždaviniu neįdavė jiems į rankas peilio. Šitie vaikai dėl gilaus, pastovaus ryšio su kitu žmogumi bado buvo visiškai priklausomi nuo kitų. Čia slypėjo didžiausias pavojus. Jiems patiems. Ir aplinkiniams. Jie neturėjo valios atsisipirti. Tai suprato. Kai Vasios paaugusio paklausiau, kas yra žmogaus valia, jis atsakė:

– Savo valia, tai kaip gyvybė. Turi pats save valdyt.

Taigi aš paklausiau.

– Policininką galiu užmušt nors ir dabar. – Pirmas buvo Mindaugas.

– Eik tu! Policininkas irgi žmogus. – Raimondas pasipriešino savo geriausiam draugui.

– Ne žmogus.

– Jis dirba savo darbą.

Atsiliepė dar kažkuris.

– Paskui sėdėk kalėjime. Oi ne!

– O jeigu jus po to kur nors išvežtų? Duotų pinigų. Ir jums už tai nereikėtų atsakyti.

Valandėlę buvo tylu. Staiga Julius iškėlė į viršų sunertas rankas. Lyg būtų laimėjęs varžybas. Ir supdamas jas virš galvos, sušuko:

– Galiu!..

Ir vėl buvo tylą. Su paabejojimais. Po ilgokos pauzės Jonukas pasakė tvirtai:

– Aš vis tiek negalėčiau.

– Kodėl?

– Kitas žmogus irgi nori gyventi.

Kitą vakarą dalijomės įspūdžiais, kaip jautėmės. Kai mus apvogė. Jie pritrilo. Tai buvo jų kasdienis amatas. Sakėme, buvo liūdna. Jautėmės nuskriausti. Išsigandę. Atvirumas juos nuginklavo. Jie visai nesigynė.

– Vaikai, o kodėl tas, kuris puola, puola iš užpakalio?

– Tas, kuris puola, bijo.

O mums atrodė, tas, kuris puola, drąsus. Bijom tik mes.

Iki aukštojo pedagoginio pilotažo buvo belikę visai nedaug. Tereikėjo susieti teoriją su praktika. Kitą dieną po pietų nuo upės į stovyklą atėjo du žmonės ir pasakė, kad jiems, kol maudėsi, iš palapinės dingo pinigė. Piniginėje buvę trys šimtai litų.

– Kas po pietų buvo prie upės?

Beveik visi. Jie įsižeidė iki ašarų.

– Vis mes. Ką, kiti negalėjo pavogti? Jeigu tik kas, tuoj mes.

Taip. Teisybė. Prie upės visada būdavo žmonių. Visi vaikai gynėsi. Įtūžę. Atkakliai. Pradėjo organizuoti vidinę paiešką.

– Mes tuoj, – pasakė Jonas.

Nors jis pats buvo vienas geriausių šios srities specialistų.

– Mindaugas su Raimonu?

Jis linktelėjo. Užvirė juoda košė. Visi įtarinėjo vieni kitus. Ruošėsi muštis. Pavakare Mindaugas, Raimondas ir Alioša pabėgo. Kai tai pastebėjome, buvo jau visai prietema. Leidomės bėgti mišku. Per upę į vieškelį. Tokiu paros metu mašinų važinėja nedaug. O pėsti jie negalėjo toli nueiti. Policininkas su vaikais išnirio iš tamsos. Mes beveik užbėgom ant jų. Iš pradžių nesusigaudėme, kas atsitiko.

– Pamatėme einančius keliu. Paklausėm, kur eina. Sakė, į stovyklą. Galvojame, naktis, pavėžėsime.

– Ačiū, – pasakiau, – labai ačiū. Mes jau ejome jų ieškoti.

Pasukom į stovyklą. Ir staiga išsekę visi susėdom pakely ant žolės. Sėdėjom ir tylėjom. Ir visa kažkaip, be žodžių, tapo aišku.

Dalimis. Nenoriai. Rytoriaus dieną jie mums atidavė šimtą litų. Tačiau žmonės sakė, kad piniginėje buvo trys šimtai. Kur kiti pinigai? Vaikai gynėsi. Jie sakė, piniginėje buvo šimtas litų. Taip, jie ją paėmė. Bet buvo tik šimtas. Gynėsi karštai, žiūrėdami man į akis. Mačiau. Buvo aki-vaizdu. Nemeluoja. Nejaugi melavo žmonės? Nusprendėme pasikalbėti su kiekvienu atskirai.

Pradėjau nuo Aliošos. Skubiai persikvalifikavau į tardytojas. Kaip ta rusistė. Jo visai nepažinojau. Maža, kad nepažinojau. Pirmą kartą pamačiusi, aš jo instinktyviai išsigandau. Jis buvo už visus didesnis. Mano ūgio. Lakstančiom juodom akim. Atvežusi vaikus auklėtoja mus įspėjo, kad Alioša yra pavojingas. Jam užaina agresijos priepuoliai.

– Ar jūs jį imsit?

– Mes imam visus, – atsakiau.

Paprastai, stovykloje mes pasiskirstydavom po du vaikus, kurių niekada neišleisdavom iš akių. Paprašiau Daliaus, kad man nereikėtų būti su Alioša. Ne dėl to, kad bijau. Kad jis nepajustų mano baimės. Už erškėtrožių. Ten, kur jį suradau. Jis mane pastūmė.

– Nelįskit. Aš vis tiek čia nebūsiu.

Jo akys buvo pasrūvę krauju. Ir aš nuėjau ieškoti Daliaus. Raimondas su Mindaugu pasivijo mane.

– Mes nenorim bėgti, – pasakė pašnabždom, – bet jis mums liepia.

– Tai ką daryti?

– Mes eisim į mišką ir pasislėpsim. Vienas jis nebėgs. Jūs sakykit, kad išėjome uogauti.

Mindaugas su Raimonu dingo miške. O Alioša pradėjo eiti keliuku palei stovyklą. Į priekį ir atgal. Kažkaip linguodamas. Ėjo ir ėjo pusę dienos. Nė karto nevalgė. Kiekvieną nuėjusį kvieisti vijo šalin. Po pietų visi išėjo į estafetes. Stovyklavietė liko tuščia. Staiga pro virtuvės langą pamatčiau, kad jis eina prie šulinio. Skubiai sudėjau į lėkštę kotletus, bulvių košę, daržovių. Ir išnešiau jam. Vaikas stūmė lėkštę atgalia ranka.

– Aš vis tiek išeisiu.

Vis dėlto ranka judėjo nelabai ryžtingai. Pasakiau ramiai. Kaip galėjau ramiau.

– Eik, kur nori. Tik pavalgyk.

Ir palikau jį prie šulinio. Tuščią lėkštę jis tylėdamas atnešė į virtuvę. Paskui išsinešė iš verandos į lauką žolės biliardą. Pradėjo žaisti. Aš „nemačiau“ jo. Nekalbinau. Jau žinojau, kad Alioša nekaltas. Vaikai pasakė. Jis nevagia. Mindaugas su Raimonu vedžiojasi jį kaip asmens sargybinių. Alioša stiprus. Jo visi bijo.

Taigi reikėjo sulaukti iš miško Mindaugo su Raimonu. Ir neleisti jiems susitikti su Alioša. Trijų šimtų litų klausimas buvo atviras. Kai tik tie išlindo iš pušyno, pasakiau, kad noriu pasikalbėti. Apie Aliošą.

– Mes jo bijom. Jis durnas. Deбилas. Jis mums liepė bėgti. Stoty jis mums atkeršys.

– Ar tu kalbi tiesą?

– Tai aišku.

– Ne, Mindaugai. Tu suorganizavai vagystę. Ir pabėgimą. Ir pasiėmei Aliošą asmens sargybiniu.

– Bliamba, – jis sušnabždėjo. Visai nutilo. Tik lūpos krutėjo be garso.

Ir aš jam pasakiau. Mušti aš jo negalėjau. Vis tiek nebūtų padėję. Kad patikėtų. Iš bejėgiškumo.

– Jei tu kurstysi Aliošą, nepaliksi jo ramybėje, aš tave perplėšiu. Va, štai šitom rankom.

Antrą kartą to pakartoti nereikėjo. Tačiau kaip su pinigais? Kas meluoja? Kuo turėjau tikėti? Gal tie žmonės apsiriko? Na, susimaišė. Galvojo, kad pasiėmė pinigus, o paliko namie. Kodėl gi taip negalėtų atsitikti? Bijojau suklysti nepasitikėdama vaikais. Kartą per griežtai subariau savo jaunesnįjį sūnų. Ir jis prisipažino. Ko nebuvo padaręs.

- Piniginėj buvo tik šimtas litų.
- O kur ta piniginė?
- Mes išmetėme ją į upę.
- Eime prie upės.

Taip, tikrai. Netoli kranto. Žolėse. Pamatėme piniginę. Ištraukėme ją. Atskleidžiau vieną skyrelį. Kitą. Trečiajame buvo du šimtai litų. Paskambinome žmonėms, kad galime grąžinti jiems pinigų. Ir pagaliau atsikvėpėme.

Ir Alioša pradėjo karučiu vežt kalades. Mes ruošėme su vaikais žiemai malkas. Vežėme tuopų kalades prie pirties. Ten jas skaldydavome. Kraudavome eilėmis į pašiūrę. Padirbėję eidavome maudytis. Alioša nėjo nei maudytis, nei žaisti. Vis vežė ir vežė. Mes susėdome pietų. O jis visas šlapias nuo prakaito įsirežęs krovė kalades į karučius. Ir vežė. Prie malkų krūvos. Nuėjau jo subarti.

- Kodėl neini valgyti?
- Aš atidirbsiu.
- Už ką?
- Kad bėgau.
- Aš pažvelgiau jam į akis.
- Aš atidirbsiu.

Jo akys vis dar buvo paklaikusios. Vaikas buvo sužvėrėjęs iš skausmo. Prieš metus jo motiną nutrenkė skalbimo mašina. Penki vaikai liko našlaičiais. Tėvas iš nevilties prasigėrė. Mušdavo juos ir varydavo iš namų. Policija Aliošą rado gatvėje. Atvežė į globos namus. Kiek pabuvęs, jis parėjo namo ir atsivedė į globos namus savo brolius ir seseris. Norėjau jį apkabinti. Bet susilaukiau. Brūkštelėjau ranka per šlapią nugarą.

- Einam valgyti.
- Aš pabaigsiu. Ateisiu tuoj.

Aš nemačiau. Buvau virtuvėj. Kai ji atvažiavo. Ta mašina. Kaip iš jos, lyg kriminaliniame dektejtyve iššoko žmonės. Ir puolė prie vaikų. Sania ir Mindaugas žaibo greitumu atskuodė į namą.

- Bliamba, teta Vanda, kokia komisija! Jie klausia mūsų, vaikai, gal jums čia valgyt neduoda?
- Taip ir klausia?
- Taip.
- Meluojat.
- Nemeluojam. Ir dar klausė, kuris iš jūsų auklėtojas yra blogiausias.
- O kuris geriausias, neklausė?
- Ne, neklausė.
- Eikit, jūs, eikit.
- Ne, tikrai.

Aš išėjau su vaikais ant laiptų. Ir mes susitikom. Niekas man neprisistatė. Niekas nepaklausė mano vardo, nei pavardės. Kažkas iš jų, taip, ta moteris juodais akiniais. Atkreipė dėmesį į kabančią prie durų darbotvarkę.

- Čia darbotvarkė? Tik parašyta, ar pagal ją tikrai dirbama?

– Štai prieš jus stovi dvi gyvos darbotvarkės, – parodžiau į Sanią ir Mindaugą. – Klauskit vaikų, ką jie veikė iš ryto, ką veiks po pietų. Ir sužinosit.

Kažkas iš jų pamatė, kad vaikai prie pirties kapoja malkas.

– Jūs duodate vaikams kirvį?

– O kodėl gi neduoti?

– Kirvį?!

– O peilį tarpuvartėje į rankas jiems imti galima?

Jie atidarinėjo kambarių duris. Šeimininkai buvo jie. Aš sekiau jiems iš paskos. Nuėję į virtuvę, jie staiga pareikalavo iš visų sveikatos pažymėjimų. Virtuvėje mes dirbome visi iš eilės. Ir vaikai. Ir aš pakėliau balsą. Po tokios sunkios ligos joks gydytojas nebūtų leidęs man tą vasarą dirbti stovykloje. Kad jie pamatytų. Jog esu. Gyvas žmogus, ant kurio pečių daugelį metų visiškai sava-noriškai laikėsi šitas darbas. Važiuodami tikrinti, jie privalėjo tai žinoti. Jie atsakė riksmu. Į veidą.

– Kur vadovai?

Taip. Mes šaukėm vieni ant kitų. Ir aš staiga atsiminiau. Rudens istoriją. Kad formaliai. Taip. Visai formaliai. Nebesu darbo vadovė. Tik projekto kuratorė. Dalius buvo išvažiavęs į Anýkščius maisto. Ir su apskaitos dokumentais pas buhalterę – niekas iš mūsų tokio darbo nemokėjom. Dvyliktokas Gytis komisarams buvo ereliui musė.

Buvo pietų metas ir aš pakviečiau komisiją į pietų palapinę.

Prašom prie stalo. Ir jūs galėsite savo akimis įsitikinti, kaip mes vaikus mariname badu. Komisijos nelaukėm. Specialių pietų neparuošėm.

Tačiau jie nėjo į palapinę. Kodėl nėjo? Jei buvo atvažiavę tikrinti. Jeigu to klausė vaikų. Iš-šokę iš mašinos. Kodėl jie norėjo vaikų akyse mus pažeminti? Pietus atnešėme į kambarį. Tačiau ėmė valgyti tik vyras. Nė viena moteris neprisilietė prie maisto.

– Ach, tai jūs neturit dokumentų?

– Mes turime Vilniuje visus dokumentus. Čia, miške, nelaikom jų dėl to, kad nesaugu. Jokio seifo mes čia neturim.

Mes kalbėjomės pakeltais balsais. Visi stovyklautojai tuo metu pietavo palapinėje. Čia pat prie namo. Maistą į palapinę paduodavome per virtuvės langą. Komisija nurodė datą ir pareika-lavo pristatyti dokumentus į Vilniaus apskrities Švietimo skyrių. Su tokiu skyriumi mes niekada nebuvome turėję reikalų. Mūsų vaikai buvo iš Vilniaus miesto. Mes dirbome Utenos apskrityje. Nieko nesupratau. Kas jie? Kodėl jie taip elgiasi? Kodėl man nepavyksta jų akyse įgyti savo vardą ir pavardę? Komisarai pakilo. Išsilenkė manęs. Kaip taburetės. Nuėjo per kiemą prie mašinos. Taip. Abi užpakalinės automobilio padangos buvo nuleistos.

Tai buvo mūsų komisija. Ir kada tik jie suspėjo? Juk visi valgė pietus. Taip. Tikrai mes ją turėjom. Savo kontrolę. Nesulyginamą su valstybės. Plačiom akim sekančią kiekvieną mūsų žodį ir judesį. Mažiausia dviprasmybė kiekvieną akimirką galėjo atsigręžti prieš mus žiauriom pasek-mėm. Iš kilnios vaikų gelbėtojų misijos oras buvo išleistas žaibiškai. Tikraja tų žodžių prasme.

– Ką jie padarė! Jie supjaustė padangas!

– Gal nesupjaustė. Gal tik išleido orą.

– Jie supjaustė. Aišku, supjaustė. Čia toookie vaikai!

Ach, dabar jau vaikai! Paaiškėjo, kad komisarai neturi pasiėmę pompos. Pučiant orą į padangas, būtų galima sužinoti, kas padaryta. Ir kaip toliau veikti. Jei supjaustyta, kviesti iš Vılniaus kitą mašiną. Jei išleistas oras, vadinasi, tik prisipūsti. Bėgti ieškoti pompos. Tai nebuvo lengvas uždavinys. Mes gyvenome miške. Iki artimiausio kaimo buvo keletas kilometrų. Ieškoti pompos supjaustytoms padangoms visai nesinorėjo. Mes visi trypciojom apie sutūpusią mašiną.

– Ką daryti? Ką dabar daryti?

– Gerai. Aš paklausiu vaikų. Ką jie padarė.

– Jie jums nesakys. Žinoma, nesakys.

– Man pasakys.

Besąlygiškas vaikų pasitikėjimas turėtų būti laikomas aukščiausiu pedagoginiu pasiekimu. Tačiau su tokiu pasitikėjimu po komisijos kojom aš prasmegau skradžiai žemės. Aš, gaujos vadė, Teta Vanda, Kietoji ranka, Riebioji sriuba, Didysis utėlių priešas, nuėjau prie vaikų ir tyliai pasakiau:

– Kalbėkimės ramiai, vaikai. Ką jūs padarėte? Ar supjaustėte padangas? Ar išleidote orą?

Atsakė Jonukas. Na, kas gi daugiau. Aš ir stovėjau prie jo.

– Išleidom orą. Bet kitą kartą supjaustysim.

Ir Gytis išbėgo į kaimą. Pompos. Stovykloje vyko įprastas gyvenimas. Vaikai su savanoriais bėgo eilinę estafetę. Grįžo murzini. Didžiausias malonumas buvo jiems šliaužti upeliu.

Nusiprausė. Nusiprausę apsėdo mus ratu. Komisija paklausinėjo apie kariuomenę. Apie Girulius. Paklausė, kur geriau valgydina.

– Visur gerai, – atsakė Raimondas, – bet Giruliuosė yra porcijos, o čia valgai kiek nori.

Jo žodžių niekas neišgirdo. Ir net tada. Nesupratau. Jog tai jokia komisija. Jie atvažiavo mūsų likviduoti.

Rytojaus rytą Raimondui pakilo temperatūra. Jis miegojo verandoje. Pasilenkiau prie jo. Už ausų ir po žandikauliais buvo iššokę limfmazgių guzai. Jis taip pat sirgo atvira tuberkulioze. Reikėjo skubiai vežti vaiką pas gydytoją. Išvažiavo Dalius. Jis vienas dar laikėsi ant kojų. Gytis neatsikėlė. Po kelių valandų maratono. Baisioj kaitroj. Ieškant pompos. Kaime jos niekas neturėjo. Nunešiau jam arbatos. Į palapinę. Jis tylėjo. Tylėjom abu.

– O jeigu mes šitaip elgtumėmės su vaikais? – Jis pats tuomet dar buvo vaikas.

Tą pačią dieną. Po pietų. Pas mus atvažiavo dar viena komisija. Sanitarinė epideminė. Dvi moterys. Iš Anykščių. Jos prisistatė. Kalbėjo mandagiai. Tačiau paprašė, kad darbas šiandien pat būtų nutrauktas. Ir stovykla uždaryta.

– Bet mes juk neturime jokių sanitarinių incidentų.

– Bet jūs neturite stovyklos paso.

– O kas jis yra?

– Knygelė su mūsų parašu.

– Kokia knygelė?

– Kad mes jums leidžiame dirbti.

– Bet mes daug metų rengiame čia stovyklas. Jokių pasų iš mūsų niekas niekada nereikalavo. Kalbėjomės ramiai. Susitarėm, kad jos leis mums užbaigti programą. Atrodo, iki stovyklos pabaigos buvo likusios keturios dienos.

Sekmadienį. Taip. Sekmadienį. Pas mus atėjo bažnyčios klebonas. Mes kartais pasikvišdavom jį pas vaikus. Jis aiškino vaikams Evangeliją, pasakodamas apie triušius, viščiukus ir nutrijas.

– Turiu jums naujienų.

– Ir mes turim blogų naujienų.

Jis palingavo galva.

– Skambina. Klausia iš kur jūs čia atsiradot. Kas jus čia įleido.

– Juk žinot, mes turim nuomos sutartį su Vyskupija.

– Aš pasakiau.

– Ir ką?

– Labai jus puola.

– Bet už ką?

Komisija išvadose pateikė tokius kaltinimus. Kad vienam vaikui palapinėje nėra penkių m² ploto. Noriu tik pasakyti. Kad šiukšlių konteineryje, kur vaikai nakvodavo užsikloję kartonais, ar šiluminę trasą. Kvadratinį metrą yra dar mažiau. Taip. Kad stovykloje nėra tekančio karšto vandens. Mes turėjome šulinį. Šaltą dušą. Kaimišką pirtį. Upę. Svarbus nusikaltimas buvo vaikų sąrašas. Jis nuo mūsų nepriklausė. Patį didžiausią nusikaltimą padariau aš. Nors Gytis mane įspėjo. Pavadinau. Savanorių moksleivių ir studentų grupę ne stovyklautojais. O darbo grupę. Rengti savanorius darbui su tokiais vaikais buvo stovyklos programos viena sudedamųjų dalių. Aš turėjau sumokėti trijų tūkstančių litų baudą. Iš balansuojančio ant skurdo ribos mūsų šeimos biudžeto.

Įsikišo ministras Kornelijus Platelis. Stovyklą finansavo Švietimo ministerija. Kad jokio pažeidimo nėra. Kad tai formulavimo apsirikimas. Mus gynė ministerijos vyriausioji buhalterė. Sakė, jei yra kokie nors tvarkingi organizacijų dokumentai, tai jie yra mūsų. Ją aprėkė. Taip. Ji pasakė. Rėkė rėkte. Kodėl? Šantažas vyko trejus metus. Metų pradžioje. Mokėkite baudą. Pabaigoje. Gal atidėsim.

Man pasirodė. Aš suklydau. Man pasirodė. Kad tai niekada nesibaigs. Kol nepasitrauksiu. Žmogus labai trapus. Nenutrauksiu ryšių. Su Vasia. Ir su Alioša. Visiems laikams. Visais. Sukan-dau dantis. Kitaip nebūčiau pajėgusi.

Žinoma, vaikams to nepasakiau. Bet tas, kas buvo išduotas mylimųjų. Žino. Sakyti nereikia. Pamažu nutilo telefono skambučiai. Ryškiausiai Naujųjų naktį. Po dvylikos.

– Aš Raimondas, sveikinu...

– Aš Sania, teta Vanda, aš jus sveikinu!

– Čia Sergejus...

– Koks gi Sergejus?

– Jūs sakėt, vasarą mane paimsit. Argi neatsimenat?

Nutilo. Išnyko dovanos. Meškiukai. Krokodiliukai. Lėlės. Piešiniai. Atvirukai. Kėstas kartą užrašė mokyklinį vadovėlį: „Nuoširdžiai svečinu su gimimo diena“. Dovanas iš globos namų atveždavo Alioša. Mūsų gimimo dienas skyrė pora savaitių. Mes švęsdavome jas kartu. Jis atvažiuodavo su jaunesniuoju broliuku Jura. Visada pabučiuodavo. Vaikiškai. Kaip mamą.

Nerekia. Ne. Aš užvėriau širdį. Išmokau nematyti vaikų gatvėje. Neužkalbinti. Nepažinti. Neduoti centų. Mirė Alionos mama. Jie abu su Ženia kažkur dingo. Išnyko net tas namas. Abu jie susirgo džiova. Ženia plaučių. Aliona kaulų. Vis paskambindavo iš ligoninės. Nutilo. Tik į sutrupintą diskelį kairėj krūtinės pusėj liko įrašyti jų balsai.

– Teta Vanda, na, duokit buterbrodą.

– Ne, Ženia. Reikia palaukti pietų.

– Na, teta Vanda, tik vieną, duokit.

– Kad aš tau vieną ką tik daviau.

– Na teta, dar vieną. Na, paskutinį!

Aliona, atvažiavusi į stovyklą, pasigavo mane prie prausyklų.

– Naktimis man atsitinka nelaimė. Gal duotumėt klijuotę? Kad nesugadinčiau patalynės.

– Tuoj duosiu. Ačiū, Aliona, kad pasakei.

Jos motina man skambino. Kelis kartus. Ir priekaištavo. Kad per mažai rūpinuosi. Jos vaikais. Mūsų vaikai išsivaikščiojo po kalėjimus. Tadas, Tomas, Raimondas, Aurimas. Ar specializuotus globos namus. Pirmasis ten atsidūrė Dailius. Dešimties metų. Į gatvę jis išėjo ketverių. Tėvas pradėjo verslą ir žlugo. Slapstydamasis nuo skoliniojo pabėgo į Rusiją. Butas buvo įkeistas. Motina liko gatvėje su dviem vaikais. Mažajai buvo keli mėnesiai. Dailius jas išlaikė. Keletą metų. Elgetaudamas. Pradžioj visi vaikai parnešdavo pinigų į šeimą. Paskui liovėsi. Sakė:

– Duonos tai nuperkam. Bet pinigų neduodam.

Lyg tėvai būtų buvę jų vaikai.

Iš specializuotų globos, iš globos namų vaikai atsinešė į stovyklą keistą įprotį. Griebti iš lėkštės buterbrodus. Ir sėdėti apsikabinus juos ranka. Mes įtikinėjom šitaip nedaryti. Sakėm, duosim, kiek norit. Tegu jie būna lėkštėje. Tebematau Kolios alkūnė. Jo glėbį. Tai jo motina atsiuntė kaimynę. Ant stoties laiptų. Pasakyti, kad galime vežtis vaikus. Sanią ir Kolią. Visą stovyklą broliukai vaikščiojo susikibę rankomis. O pasimetę vėl greit susikabindavo. Kolia buvo jautresnis. Švelnesnis už kitus. Vaikų paerzintas pravirkdavo. Jis vienintelis atbėgdavo man skūstis. Kad vaikai mušasi. Po pirmos stovyklos į namus abu jie nebegrįžo. Gatvė brolius išskyrė. Per metus. Žiauri kova už išlikimą. Kolia pirmas. Taip jautėme. Buvo pradėtas išnaudoti seksualiai. Jis atvažiuodavo pas mus kas vasarą. Aptekęs niežais. Utėlėmis. Net tada, kai jau buvo galimybių vaikams išsiplauti ir pasikeisti drabužius. Jo neturtas. Jo vargas. Buvo baisiausias.

Kolia pasikorė. Dar vis paskambindavo. Iš šiluminių trasų. Sulaukęs aštuoniolikos metų.

Paskui vaikus Gytis ėjo jau vienas. Į specializuotus globos namus. Į kalėjimą. Jis pradėjo dirbti su vaikais, padariusiais nusikaltimus. Ėjo taip atkakliai. Kęsdamas pažeminimus. Jis sugalvojo reabilitacijos centro idėją tokiems vaikams. Kaip alternatyvą įkalinimui. Nuošalioj vietoj. Su gyvuliais, gyvūnais. Kad vaikai mokytųsi užmegzti ryšį. Per juos. Su kitu žmogum. Ir su pačiu

savimi. Inkūnuose mes sužinojom iki galo. Socialinių žaizdų negydo niekas. Tik žmogaus ryšys su žmogum. Gyčio projektą rėmė Dānijos ambasada. Niekas neparėmė iš Lietuvos. Ir vis dėlto jis neatlaikė. Sugniužo. Kai Mindaugas apvogė Tomą. Pirmame kurse apakusį jo kurso draugą. Jie dirbo kartu. Mindaugas du kartus atėjo pas Tomą į svečius. Trečiąjį kartą išeidamas išsinešė mobilųjį. Kai policija jį atvedė akistatai. Mindaugas neištarė nė žodžio. Pirštu rodė. Kur buvo telefonas. Iš kur jį paėmė. Nepamiršo. Žinojo. Kol jis tyli. Neregiui Tomui jo nėra.

Vieną vasarą reikėjo Gytį išleisti į kelionę. Aš likau viena su jais. Penkiais vaikais. Padariusiais nusikaltimus. Mes žaidėme kvadratą. Nugriūdami iš juoko. Kepėm cukinijų blynus. Su Ženia. Jis „mokė“ mane. Kepti dviem keptuvėm. Ir ne tik. Mokė apversti blyną ore. Krestelėjus keptuvę aukštin. Man nepavyko. Tai buvo vaikas, kurio per pusantrų metų nė karto niekas nebuvo atėjęs aplankyti. Ir dėl „bjaurumo“ neėmė į jokią stovyklą. Ženia pasakojo man viską. Apie save. Geriantį tėvą. Mirusią mamą. Dvi suaugusias seseris. Kaip jis iš kaimynų pavogė du indelius troškinio. Iš dujinės. Nepatikėjau.

– Taigi buvo labai karšta.

– Aš taip, – jis užvertė marškinių sterblę.

Pasakojo man savo vaikišką tikrovę. Kitokios neturėjo.

Kartą mes išėjome uogauti. Aš, Sania ir Ženia. Visas avietais iš artimiausių pakraščių buvom jau nurinkę. Nuėjom gal penkis kilometrus. Susėdome kalvelėje. Šnekėjomės. Ir staiga išgirdome, kad mūsų žodžius kartoja aidas.

– Teta Vanda!..

– Ženia!..

– Sania!..

– Kas tu?

– Kur tu?

– Atnešk ledų!

Sania suplojo rankomis į smėlėtą žemę ir staiga atsistojo.

– Aš nekaltas!..

Aš krūptelėjau. Tačiau per daubą atgal jau skriejo jo žodžių aidas.

Ženia pakartojo tuos pačius žodžius. Nors licėjaus prezidentas vis tiek manimi nepatikės.

Mes neatsisakėme svajonės įkurti centrą. Alternatyvą vaikų įkalinimui. Gal kas nors panorės mums padėti. Kad nusikaltę vaikai turėtų nors nedidelę galimybę pasirinkti. Tie, kurie norės kabintis gyvenimo. Kaip mažas Mindaugas. Aš negaliu pamiršti.

Nors Gytis sako. Mūsų vaikai buvo vargo vaikai. Dabar jau dirbi su tuo, kas žmoguje iš tiesų yra pikta. Teisybė. Mes vis dažniau išgirstame. Apie nebesuvokiamą vaikų žiaurumą. Nenoriu nieko supaprastinti. Protu aš suprantu. Bet širdimi. Tosios. Kuria jie prisiekdavo. Žinau. Tai neadekvatus. Iškreiptas. Ir vis tiek. Pagalbos šaukšmas.

2002 kovas–balandis

Klausimai ir užduotys

1. Literatūros sąsiuvinyje užrašykite savo mintis ar įspūdžius, kilusius perskaičius esė. Pastraipas pradėkite tokiais teiginiais: *Sutinku su autore, jog...*, *Nesutinku su autore, jog...* Parašę abi pastraipas, apibendrinkite jas dar 2–3 sakiniais.
2. „Rengiant stovyklų programas, reikėjo rasti sprendimą, sąlygas, būdą, parodyti vaikams gyvenimo vertę. Nuogu pavidalu.“ – tai yra pasakotojos žodžiai, paaiškinantys vieną iš situacijų. Tačiau svarbiausia ir paradoksaliausia yra tai, kad gyvenimo vertę, žmogaus orumą, savigarbą kūrinyje parodo ir paaiškina ne suaugusieji, o kaip tik vaikai. Išrinkite ir paaiškinkite momentus, kuriuose atsiskleidžia vaizduojamų vaikų savigarba, vertybės, žmogiškasis išdidumas.
3. Paaiškinkite Vasios elgesį: kodėl jis atžariai kalba su teta Vanda telefonu, o vėliau neina valgyti į valgyklą. Kokių tikslų tai pasakojama?
4. Pasiskirstę grupėmis išsirinkite po vieną epizodą ir aptarkite, kaip jame parodyta, kad gatvės vaikai yra savaime moralūs ir orūs.
5. Kuo pasireiškia beglobių vaikų atsakingumas, savarankiškumas?
6. Kaip pakinta vaikų elgesys jiems pabuvus globos namuose ir kitose institucijose? Koks visuomenės požiūris į šiuos vaikus? Paaiškinkite priežastis ir pasekmės ryšį.
7. Visoje esė epizodiškai vaizduojami pikti, stovyklautojais nepasitikitys, jiems kliūtis kuriantys suaugusieji. Pasvarstykite, ko suaugusieji siekia, kodėl pasakotoja apskritai apie tai kalba?
8. Visoje V. Juknaitės kūryboje svarbus motinos, globėjos vaidmuo. Pasvarstykite, kaip šis kūrinys atskleidžia motinos meilės svarbą.
9. Ką šis kūrinys man leido patirti ir suprasti apie beglobius vaikus, suaugusiuosius ir save?
10. Remdamiesi esė parašykite argumentuotą samprotavimą pasirinkta tema:
 - „Rūpestis yra tikroji meilės savastis“.
 - Tam, kad išgyventų, žmogui reikia paramos, supratimo.
 - Ko žmogų gali išmokyti gatvė?
 - Ar gulinčių nemuša?
 - Pasirinkdamas žmogus atsiskleidžia.

**Apibendrinimo
ir įsivertinimo
užduotys**

„Kai atvažiuom, prie upės pušelės buvo vaikų ūgio. Dabar jos siekė dangų. Ir dangus atrodė lyg žvaigždėta properša virš mūsų galvų. Supratau, kad jis nori man kažką sakyti. Paėmiau jo ranką. Ir jis tyliai paklausė:

– O Dvasia, ar jis iš tikrųjų yra?

– Yra, Vasia, tikrai yra.

Tada jis apvedė pirščiuku visą beribę nakties tamsą. Reikia pamatyti Inkūnų žvaigždes naktį. Kad suprastum. Ką reiškia toks tykus, klausiantis vaiko šnabždesys:

– Ir viskas čia jo?“

1. Kodėl galėtume teigti, kad Vasia, šią žvaigždėtą naktį Inkūnuose išgyvena, anot Vytauto Mačernio, savo „aukštąsias akimirkas“?
2. Apšvietos epochos filosofas Imanuelis Kantas rašė: „Du dalykai, kuo dažniau ir ilgiau apie juos mąstau, man kelia vis didesnę nuostabą ir pagarbą – žvaigždėtas dangus virš manęs ir moralės dėsnis manyje.“ Paaiškinkite, kas sieja filosofo mintį su pateikta V. Juknaitės citata. Remdamiesi I. Kanto mintimi ir V. Juknaitės esė įvardykite, ką jūs supratote apie žmogaus prigimtį.
3. Kokių minčių jums kelia žodžių junginiai „netaisyklingumo grožis“, „bjaurumo estetika“. Sutinkate ar nesutinkate su šiomis prieštaromis? Savo požiūrį pagrįskite kūrinio ir asmenine patirtimi.
4. Kokią ŽINIĄ rašytoja siunčia skaitytojui? Suformuluokite vienu sakiniu.

Kadras iš Giedrės Beinoriūtės filmo „Pokalbiai rimtomis temomis“

Markas Hedonas

Šiuolaikiniame pasaulyje ypač vertinamas žmogaus gebėjimas žvelgti keliais rakursais iš karto, reikalui esant, gebėti kaitalioti mąstymo ir vertinimo perspektyvas. Todėl iš skirtingų perspektyvų žvelgdami į romane atskleistą autizmo temą, mokysimės naudotis skirtingais informacijos šaltiniais, suprasti, kad gilesnis savęs, žmogaus ir pasaulio pažinimas randasi iš gebėjimo susieti skirtingą informaciją, visapusiškiau mąstyti jos pagrindu.

Mokysimės, kaip pasirengti knygos skaitymui. Aiškinimės, kaip pirmosios knygos ištraukos sudomina, koks jų ryšys su visu kūrinio ir kaip jos atskleidžia viso kūrinio esmę ir pagrindinę mintį, kaip dalis atspindi visumą. Nagrinėsime knygos anotaciją, recenziją, autizmą paaiškinantį specialisto tekstą. Jums parengėme ir pluoštą labai neįprastų užduočių – veiklų, kurias galima atlikti tik perskaičius visą knygą ir išnagrinėjus visus siūlomus informacijos šaltinius.

Markas Hedonas (Mark Haddon, g. 1962 m. gimė Anglijoje) rašo televizijos bei kino scenarijus, kūrinius vaikams ir suaugusiems. Išgarsėjo sukūręs romaną „**Tas keistas nutikimas šuniui naktį**“ (2003). Knyga pelnė keletą literatūros premijų Anglijoje ir Pasaulio rašytojų apdovanojimą.

MARKAS HEDONAS. Tas keistas nutikimas šuniui naktį

Knygos anotacija¹

Penkiolikmetis Kristoferis – labai neįprastas knygos pasakotojas. Skaitytojas tiki ir tuo pat metu negali juo patikėti. Kristoferiui patinka skaičiai, schemas ir formulės, jis domisi matematika ir svajoja tapti mokslininku. Bet jis neatpažįsta melo, nesupranta metaforų ir juokų. Berniukas nesuvokia emocijų ir nemėgsta būti liečiamas – visa tai lemia Aspergerio sindromas, bet pats pasakotojas atskleidžia savo pojūčius be medicininių terminų.

Vieną vakarą Kristoferis kaimynės sode randa šakę persmeigtą šunį. Kadangi jam patinka šunys ir detektyvai, berniukas nusprendžia išsiaiškinti, kas nutiko pudeliui. Taip prasideda drąsos ir išbandymų kupinas nuotykis.

Itin originali ir nuoširdi knyga pasakoja apie visuomenę, žmones ir jų santykius. Tarp Kristoferio ir jo tėvų, tarp Kristoferio ir kiekvieno iš mūsų plyti paslaptiinga bedugnė, nors pagrindinis veikėjas atrodo keistai artimas.

„Tas keistas nutikimas šuniui naktį“ britų rašytojui M. Hedonui pelnė tarptautinę šlovę. Knyga sužavėjo milijonus skaitytojų visame pasaulyje, pagal ją statomi spektakliai, rašomi scenarijai televizijai, rengiamasi kurti filmą.

Klausimai ir užduotys

1. Ką iš anotacijos sužinojote apie autorių ir apie knygą?
2. Kas anotacijoje lemia jūsų apsisprendimą knygą skaityti arba neskaityti?
3. Ar ši anotacija gerai parašyta? Ar jus sudomino?
3. O dabar pabandykite parašyti patys V. Juknaitės knygos „Išsiduosi. Balsu“ anotaciją.
4. Aptarkite keletą anotacijų klasėje ir pakomentuokite, kokie skirtumai ir panašumai išryškėjo rašant apie tą pačią knygą. Ar tai privalumas, ar trūkumas? Požiūrį pagrįskite.

¹ Anotacija – knygos ar publikacijos apibūdinimas.

Ištraukos

2

Buvo 7 minutės po vidurnakčio. Šuo gulėjo pievelės viduryje ant žolės priešais ponios Šiers namą. Jo akys buvo užmerktos. Gulėjo ant šono, todėl atrodė pasiruošęs bėgti, kaip šunys lekia, sapnuodami, kad vaikosi katę. Bet šuo nei bėgo, nei miegojo. Šuo buvo negyvas. Iš šuns kyšojo šakė. Tikriausiai virbai persmeigė jį kiaurai, iki pat žemės, nes šakė styrojo stačia. Nusprendžiau, kad šuo ja tikriausiai buvo nudobtas, nes jokių kitų žaizdų nesimatė, ir nemanau, kad kas nors smeigtų šakę į šunį po to, kai jis jau yra negyvas dėl kokios kitos priežasties, pavyzdžiui, vėžio ar suvažinėtas automobilio. Bet nebuvau dėl to tikras.

Įėjau pro ponios Šiers vartelius uždarydamas juos paskui save. Perėjau pievele ir atsiklauptau prie šuns. Uždėjau ranka ant snukio. Jis buvo dar šiltas.

Šuns vardas buvo Velingtonas. Jis priklausė poniai Šiers, kuri buvo mūsų draugė. Ji gyveno kitoje gatvės pusėje, dviem namais kairiau.

Velingtonas buvo pudelis. Didelis pudelis, ne iš tų mažųjų, kurie puikuoja puošniomis šukuosenomis. Jo kailis buvo juodas ir garbanotas, bet kai prieidavai arčiau, po gaurais matydavai odą, šviesiai geltoną, lyg viščiuko.

Paglosčiau Velingtoną ir susimąščiau, kas jį užmušė ir kodėl.

? Klausimai ir užduotys

1. Jono Biliūno „Kliudžiau“ ir Marko Hedono „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“ pasakojama apie nužudytą gyvūną. Palyginkite, kokių išgyvenimų ir minčių kyla ir vieno, ir kito kūrinio pasakotojui.
2. Jau pirmojoje knygos dalyje suformuluojamas klausimas: „Kas jį užmušė ir kodėl“.
Kaip manote **kas** ir **kodėl**? Kai perskaitysite visą knygą, sužinosite.

3

Mano vardas Kristoferis Džonas Francis Bunas. Aš žinau visas pasaulio šalis ir jų sostines, ir kiekvieną pirminį skaičių iki 7 507.

Prieš aštuonerius metus, kai pirmą kartą sutikau Siobenę, ji man parodė tokį piešinuką:

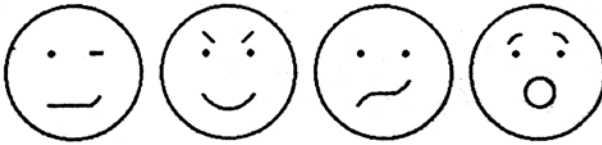

ir sužinojau, kad tai reiškia „liūdnas“. Kaip tik taip ir jaučiausi radęs negyvą šunį. Tada ji parodė šitokį piešinuką:

ir sužinojau, kad tai reiškia „laimingas“. Šitaip jaučiuosi, kai skaitau apie „Apolono“ kosminio laivo skrydžius arba kai vis dar nemiegu trečią ar ketvirtą valandą ryto ir vaikštau gatve pirmyn atgal, apsimesdamas, kad esu vienintelis žmogus visame pasaulyje.

Tada ji nupiešė keletą kitų piešinukų:

bet aš negalėjau pasakyti, ką jie reiškia.

Aš primygtinai prašiau Siobenę nupiešti daug tokių veidų ir greta užrašyti, ką jie tiksliai reiškia. Popieriaus lapą su tais veidais laikydavau kišenėje ir išsiimdavau, kai nesuprasdavau, ką žmonės man sako. Bet vis tiek labai sunku nuspręsti, kuris piešinukas labiausiai atitinka kalbančiųjų veido išraišką, nes žmonių veidai juda labai greitai.

Kai Siobenei papasakojau, ką darydavau, ji paėmė pieštuką, dar vieną popieriaus lapą ir nupiešusi veidelį pasakė, kad tikriausiai žmonės jausdavosi labai

ir nusijuokė. Tada aš suplėšiau ir išmečiau pirmąjį popieriaus lapą. Ir Siobene atsiprašė. O dabar, jeigu nežinau, ką žmonės man sako, paklausiu jų, ką turi galvoj, arba nueinu sau.

Klausimai ir užduotys

1. Ką Kristoferis žino?
2. Kodėl Kristoferis galėjo tiksliai paaiškinti, ką reiškia pirmasis ir antrasis piešinukai, o kitų veidukų reikšmių, deja, negalėjo paaiškinti? Kuo 3–6 veidukų reikšmės kitokios, kuo jos skiriasi nuo pirmųjų dviejų?
3. Ką Kristoferio gebėjimas paaiškinti tik kai kurių veidukų reikšmes kalba apie jį patį? Kuo tai svarbu?

Knygų skyriai dažniausiai žymimi kiekiniais skaitvardžiais: 1, 2, 3, 4, 5, 6 ir 1.1. Bet aš nusprendžiau savo knygos skyrius žymėti pirminiais skaičiais 2, 3, 5, 7, 11, 13 ir 1.1., nes man patinka pirminiai skaičiai.

Štai kaip galima išsiaiškinti, kurie skaičiai yra pirminiai.

Pirmiausia reikia užrašyti visus pasaulyje egzistuojančius sveikuosius teigiamus skaičius:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
41	43	43	44	45	46	47	48	48	ir t. t.

Tada reikia atimti visus skaičius, kurie yra 2-jų kartotiniai. Tada reikia atimti visus skaičius, kurie yra 3-jų kartotiniai. Tada reikia atimti visus skaičius, kurie yra 4-ių kartotiniai, ir taip – 5 ir 6, ir 7, ir t. t. Likę skaičiai ir yra pirminiai:

1	2	3		5		7			
11		13				17		19	
		23						29	
31						37			
41		43				47			ir t. t.

Pirminių skaičių radimo taisyklė yra visai paprasta, bet dar niekas nesugalvojo paprastos formulės, pagal kurią būtų galima pasakyti, ar labai didelis skaičius yra pirminis, arba koks bus kitas pirminis skaičius. Jeigu skaičius tikrai labai labai didelis, kompiuteriui gali tekti metų metus skaičiuoti, ar tas skaičius yra pirminis.

Pirminiai skaičiai yra naudingi kodams užrašyti, ir Amerikoje jie laikomi kariniais duomenimis, ir jeigu surandi pirminį skaičių iš daugiau nei 100 skaitmenų, turi pranešti CŽV, ir jie nuperka jį iš tavęs už 10 000 dolerių. Bet nepasakytum, kad tai labai geras būdas užsidirbti pragyvenimui.

Pirminiai skaičiai yra tai, kas lieka atmetus visus modelius. Man atrodo, kad pirminiai skaičiai kaip gyvenimas. Jie labai logiški, bet niekaip neišeitų sugalvoti jiems taisyklių, net jeigu nuolat apie tai galvotum.

Klausimai ir užduotys

1. Šis skyrius – lyg koks galvosūkis, kurį reikia išspręsti. Kas yra pirminiai skaičiai? Kodėl jie svarbesni už antrinius? Kaip tai susiję su Kristoferio gyvenimu?
2. Pirminiai skaičiai palyginami su gyvenimu („Man atrodo, kad pirminiai skaičiai kaip gyvenimas“). Kodėl? Pasamprotaukite raštu ir savo pamąstymus perskaitykite klasėje.

3. Ką šis palyginimas („Man atrodo, kad pirminiai skaičiai kaip gyvenimas. Jie labai logiški, bet niekaip neišeitų sugalvoti jiems taisyklių, net jeigu nuolat apie tai galvotum.“) leidžia daugiau suprasti apie gyvenimą? Suformuluokite teiginį ir užrašykite.
4. Kokia šio palyginimo simbolinė prasmė romane? Kokios minėtojo palyginimo sąajos su drąsos ir išbandymų kupinu Kristoferio gyvenimo nuotykiu?

Perskaitytą visą knygą atsakykite į šiuos klausimus:

1. Kas lemia gero pasakojimo **intrigą**?
2. Kuo neįprastas **pasakotojas**? Kuo tai svarbu? Ką leidžia suprasti **pasakojimo perspektyva**?
3. Ar pasikeistų pasakojimas, jeigu pasakotų kitas veikėjas? Kokios **pasakojimo perspektyvos** dar galimos šitoje knygoje? Kuo remdamiesi tai sakote?
4. „**Pasaulyje pilna akivaizdžių dalykų, kurių niekas nepastebi**“, – rašoma knygoje. Pagrįskite šį teiginį, remdamiesi siužetu.
5. Problema – spręstinas, apmąstytinas klausimas kūrinyje. Raštu suformuluokite 3 svarbiausias šios knygos problemas klausimo forma.
6. Ką perskaitę šią knygą naujo ar daugiau supratote apie save, apie tėvų ir vaikų santykius, apie žmones, apie pasaulį? Suformuluokite ir užrašykite tezes, išdėstydami jas pagal svarbumą Jums.
7. Apie ką ši knyga? Apie nužudytą šunį? Apie penkiolikmetį? Apie įvairovės vertę? Apie meilę?.. Kuri tema yra pagrindinė?
8. Kokia yra kūrinio pagrindinė mintis? Užrašykite vienu sakiniu.
9. Kodėl ši knyga viltinga? Parašykite samprotavimo rašinio baigiamąją pastraipą.

**Kūrybinė
užduotis**

Pasirinkite epizodą, pakeiskite jame pasakotoją. Parašykite savo pasakojimo variantą. Ar kuo nors pasakojama istorija pasikeitė? Pasvarstykite, kaip pasakojama istorija priklauso nuo pasakotojo. Kuo tai svarbu kuriant siužetus?

Knygos recenzija¹

Ar jūs kada nors matėte garsius Holivudo filmus – „Lietaus žmogų“ su Dustinu Hoffmanu bei „Forestą Gampą“ su Tomu Hanksu? Ar patiko? Jeigu į šiuos klausimus atsakysite teigiamai – spėju, kad ši knyga jums irgi patiks. Nemaža tikimybė, kad ji patiks ir tiems, kurie minėtų filmų nematė. Kodėl? Ogi todėl, kad tai – bestseleris, gavęs prestižinę „Whitebeard“ premiją, ruošiamas ekranizacijai, verčiamas į visas kalbas. Tokiam populiaramui – visos sąlygos: pagrindinis veikėjas – berniukas Kristoferis Bunas, sergantis autizmu; Kristoferio pasaulis atskleistas taip, kad juo neabejoji nė akimirkos (tam taip pat pasitarnauja ir dėja vu su „Lietaus žmogumi“, kuris į autizmą žvelgė kitu rakursu – žmogaus iš išorės); be to, šalia berniuko pasaulio dar įsipina ir mūsų, normalių pasaulis, atstovaujamas berniuko tėvų, kuriems auginti tokį vaiką – sunki našta, gimdanti įvairiausius konfliktus.

Turiu pasakyti, kad su tokiu užmanymu autorius turėjo visus šansus nuslysti į, pirma, politkorektišką pasakėčią, kaip reikia užjausti vaikus su psichikos sutrikimais ir kad jie – taip pat žmonės, antra, į sentimentalią pasaką apie nuostabius tėvus, kurie aukojasi dėl vaiko, trečia, į populiariąją filosofiją, kokia sunki našta yra neįgalumas, už kokiais nuodėmės ji skirta, koks tai nuostabus išbandymas tėvams ir kaip jie gali atsiskleisti, kaip žmonės, aukojantys savo asmenines legendas kito labui... Bet to nepavyko! Ir vien už tai autoriui reikia paploti.

Taigi, Kristoferis – neįprastas vaikas. Turbūt daugeliui teko girdėti, kad sergantys autizmu turi fenomenalią atmintį, taip pat labai išvystytus matematinius sugebėjimus (bent jau populiarioji literatūra dažniausiai tai akcentuoja). Kristoferis – irgi toks pat. Jis viską vertina labai logiškai, jis puikiai sprendžia sudėtingus matematikos uždavinius, jis žino aibę tokių dalykų apie jį supantį pasaulį, apie kuriuos jo bendraamžiai net nesusimąsto. Tačiau jo maloniausi sapnai –

Kadras iš
filmo „Lietaus
žmogus“

¹ Recenzija – literatūros kritikos žanras, kurio paskirtis – naujo kūrinio kritinis įvertinimas.

tai sapnai, kur jis likęs vienintelis pasaulyje, o kiti žmonės jau išmirę; jam labai gerą dieną reiškia penki raudoni automobiliai, o labai blogą – penki geltoni. Jis nevalgo maisto, jeigu šis lėkštėje liečiasi. Jis nemoka meluoti, jis nesupranta metaforų, jis bijo bendrauti su svetimais žmonėmis. Bet jis nesijaučia nuskriaustas. Ir skaitytojui retai kyla noras tarti „Viešpatie, koks tas vaikas vargšelis, kaip man jo gaila!“, ne. Jis tiesiog toks yra – nesunkiai susidorojantis su tomis problemomis, kurios kitam jo bendraamžiui (ir ne tik) atrodys neįkandamos (cha, pamėginkite išspręsti kurią nors Kristoferio narpliojamą lygtį...), tačiau suklumpantis ten, kur „normaliems“ iš viso nekyla jokių problemų – pvz., labai skaudžiai tikroviška kelionė į Londoną istorija. Paklauskite – o ką čia veikia šuo iš pavadinimo? Deja, šuo nudvėsė persmeigtas šake – būtent šis žiaurus poelgis, pradėtas berniuko tirti kaip Šerloko Holmsa vertas detektyvas, ir sudrebina Kristoferio pasaulį, lemdamas daug įvairiausių pokyčių.

Vis dėlto, knyga liktų tik dar viena istorija autizmo tema (įdomu, kiek autorius turėjo perskaityti knygų apie autizmą, su kuo bendrauti, kad sukurtų tokį įtikinamą veikėją (bent jau tiems, kas apie šį psichikos sutrikimą nieko neišmano)), jeigu ne Kristoferio tėvai. Būtent čia autorius įrodo, kad jis sugeba ne tik mus panardinti į neįprasto vaiko pasaulį, bet taip pat paprastai, natūraliai ir nepigiai prašnekti apie tokio žmogaus santykius su kitais, pasiryžusiais dalintis jo buvimo našta. Man ypač patiko Kristoferio tėvo – TIKRAI mylinčio tėvo paveikslas. Taip pat ir drama tarp tėvų bei Kristoferio sukurta puikiai.

Knyga įtraukia nuo pirmųjų puslapių. Nepaleidžia iki pat pabaigos, kurios, tenka papriekaištauti, kaip ir nėra. Arba tai – sąmoningas atvirumas tęsiniui (juk Kristoferis dar neužaugo), arba – užbaigimas kaip papuola. Ką gi, niekas nėra tobulas.

Neabejotina – knyga tikrai verta jūsų dėmesio, nors dėl to didžiulio apie ją keliamo ažiotažo ir atsargiai suabejočiau. Ir dar – autoriui bus labai sunku išvengti gundymų rašyti tęsinį, taigi, gal greitai sulauksime „Tas keistas nutikimas [gyvūną įsirašykite patys] naktį“.

Justinas Žilinskas

Skaityta.lt 2004-06-06

Klausimai ir užduotys

1. Perskaitykite šios knygos recenziją ir padiskutuokite, kuo ji įdomi, kas kelia abejonių, su kuo nesutinkate.
2. Kritinis mąstymas skiriasi nuo kritikavimo. Kuo skiriasi?
3. Iš įvairių informacijos šaltinių išrinkite kritinio mąstymo požymius. Juos užsirašykite.
4. O dabar pabandykite patys parašyti pasirinktos knygos recenziją. Rašydami būtinai atskleiskite, kaip gebate kritiškai mąstyti.

Interviu, padedantis giliau suprasti knygoje keliamas problemas

„Autizmas – ne liga: tiesa ir mitai“. Interviu su Lina Sasnauskiene,
Lietuvės autizmo asociacijos „Lietaus vaikai“ prezidente

Ištraukos

Autizmas – ne liga. Tai neurologinis sutrikimas. Šie vaikai nemoka žaisti su žaislais taip, kaip jų bendraamžiai, dažnai jie mažai kalba, vengia akių kontakto, nereaguoja į savo vardą. Tačiau jie geba išspręsti sudėtingas matematikos lygtis, iš atminties braižyti žemėlapius, gvildinti kosmoso dėsnius, kurti fizikos teorijas. [...]

Lietaus vaikai. „Lietaus vaikai“ – taip kartais pavadinami autistiškų bruožų turintys vaikai, kurie, sakoma, pasaulį mato tarsi pro stiklą, aprasojusį nuo lietaus. Šį pavadinimą galima sieti su 1988 m. amerikiečių režisieriaus Barry Levinsono sukurtu vaidybinio filmo „Lietaus žmogus“, kuris vienas pirmųjų visuomenei plačiau nušvietė, kas yra autizmas, parodė autistų ir juos auginančių bei globojančių artimųjų kasdienybę.

Autizmas nėra gydomas. Kristine Barnett, JAV edukologės, neseniai lietuvių kalba pasirodžiusios knygos „Mano mažasis genijus“ autorė rašo, kad „Gydyti nuo autizmo būtų tas pats, kas „išgydyti“ nuo mokslo ar meno“.

JAV edukologė pasakoja apie savo patirtį auginant ir auklėjant autistinių savybių turintį bei išskirtiniais protiniais gabumais apdovanotą sūnų Džeiką. Kai berniukui buvo treji, jis jau skaitė. Sulaukęs aštuonerių pradėjo lankyti matematikos, astronomijos ir fizikos paskaitas. Po metų buvo priimtas į universitetą, o šiandien kuria naują fizikos teoriją, kuri jam gali pelnyti Nobelio premiją.

K. Barnett pasakoja, kad išskirtiniai sūnaus talentai pradėjo sleistis dar ankstyvoje vaikystėje, nors tada dauguma Džeiko veiksmų jai atrodė nereikšmingi. „Kai Džeikas dar nemokėjo skaityti, jis tiesiog spoksodavo į šešėlius ant sienos. Nemanėme, kad jau tada jis darė tikrus mokslinius atradimus. Nesuvokėme, koks potencialas glūdėjo jame“, – sako knygos „Mano mažasis genijus“ autorė.

Kiekvienas autistiškas vaikas yra unikalus, nėra dviejų vienas į kitą panašių autistiškų vaikų. Ji pažymi, kad kiekvienas toks vaikas yra unikalus, todėl ir ugdymo metodai ir terapijos, kurios galėtų padėti vystyti autistiškų vaikų gebėjimus, yra labai individualūs. Štai K. Barnett, užuot samdžiusi ekspertus tam, kad Džeikas gautų tinkamą lavinimą, pradėjo daryti viską, kad sūnaus gabumai atsiskleistų. Motinos užsispyrimas ir griežtų auklėjimo metodų atsisakymas ilgainiui davė neįtikėtinų rezultatų. „Nuėjome toli – nuo mokyklos specialiųjų poreikių vaikams mokytojų, kurie nemanė, kad Džeikas kada nors išmoks skaityti, iki universiteto fizikos profesoriaus, kuris mato neribotą mano sūnaus potencialą“, – pasakoja K. Barnett. Pasak jos, ugdant išskirtinių gabumų turintį vaiką svarbu nuolat skatinti jo pomėgius, nuolat kurstyti jo vidinę ugnelę. „Nuo mūsų pačių priklauso, ar gebame nusitiesti tiltą iki savo vaikų“, – sako K. Barnett. [...]

Klausimai ir užduotys

1. Palyginkite medžiagą apie autizmą iš trijų skirtingų informacijos šaltinių: iš M. Hedono knygos „Tas keistas nutikimas šuniui naktį“, iš šio interviu ir iš amerikiečių režisieriaus Bario Levinsono (Barry Levinson) sukurto vaidybinio filmo „Lietaus žmogus“ (1988). Ką sužinojote naujo?
2. Kodėl yra svarbu naudotis įvairiais informacijos šaltiniais.
3. Šiuolaikiniame pasaulyje ypač vertinamas žmogaus gebėjimas mąstyti keliais rakursais¹ iš karto. Paaiškinkite, kodėl?
4. Remdamiesi M. Hedono knygos herojaus matematiniais svarstymais, pagriškite mintį, kad Kristoferis mąsto originaliai.
5. Kodėl originalumas yra ugdytinas?
6. Klasėje surenkite improvizuotą spaudos konferenciją apie autizmą, vaikų autistų ugdymo ypatumus mokykloje ir namuose. Pasiskirstykite į dvi grupes:

1 grupė – visos klasės mokiniai kaip skirtingų žiniasklaidos priemonių atstovai pateikia sudėtingus, „nepatogius“ klausimus apie būtinybę puoselėti skirtingus žmonių gabumus, apie vaikų ugdymo ir lavinimo problemas,

2 grupė – spaudos konferencijos dalyviai (menininkas, mokslininkas, pedagogas, psichologas, gydytojas, motina, auginanti autistą vaiką, autisto vaiko brolis ar sesuo) atsako į žiniasklaidos atstovų klausimus.

Pastaba – kad konferencija būtų Jums įdomi, iš anksto turite sukaupiti medžiagos ir pasiruošti vaidmeniui; mokytoja (-as) gali būti tik tylus spaudos konferencijos stebėtojas.

Darbas grupėse po spaudos konferencijos. Aptarkite ir parašykite raštu rekomendacijas:

1 grupė – kaip atpažinti autistą vaiką mokykloje.

2 grupė – kaip elgtis su autistu sūnumi ar dukterimi tėvams, broliams ir seserims?

3 grupė – kaip elgtis su autistu mokytojams.

4 grupė – kaip elgtis, jeigu Tavo klasės draugas yra autistas.

5 grupė – parašykite šešiolikmečio autisto laišką draugui.

¹ Rākursas – žiūros kampas, taškas.

I tema. Įsivertinimo užduotys

Iš dvyliktokų pokalbio „Kodėl verta skaityti knygas?“, „Ar literatūra padeda formuotis Jūsų vertybėms?“

Literatūra atskleidė, kad pasaulis ne toks paprastas, jis įvairus, jis margas.

Man literatūra buvo skaudi patirtis, skaudesnė net už gyvenimą, nes atradau daugiau negu galėjau atrasti kasdienybėje.

Kiekvienas kūrinys kaip smūgis.

Literatūra išmokė per žvilgsnį į kitą pažinti save.

Literatūra išmokė mąstyti už klišių, už stabų ribų.

1. Remdamiesi šiomis mokinių mintimis paaiškinkite, ką apie save ir pasaulį padeda suprasti knygos.
2. Pasirinkite vieną savarankiškai skaitytą kūrinį ir išsamiai paaiškinkite, kuo jums svarbi literatūra.
3. *Kai kurį laiką neskaičiau, atrodė, kad pradėjau pūti iš vidaus. Pilkumas kažkoks, kai neskaitai. Drumzlės. Ir tu atsiverti knygą, atrandi pasaulį ir grįžta spalvos... Pasijauti, lyg būtum atsigėręs vandens.*

Kodėl neskaitymas palyginamas su puvimu? Kodėl su pilkumu? Su drumzlėmis? O skaitymas su spalvomis, numalšintu troškuliui, su gurkšniu gryno vandens?

4. Ar patinka šios mokinių mintys? Kuo patinka /nepatinka?
5. Pasiklausykite pokalbio įrašo ir pabandykite nusakyti, kas yra kalbėtojo (žmogaus) autentiškumas?
6. Pasirinkite tris perskaitytas knygas ir savarankiškai suformuluokite, kuo jos savitos temų, problemų, idėjų, stiliaus požiūriu, – bet galite šios pastabos nepaisyti ir rašyti taip, kaip Jums norisi – visai laisvai. Stenkitės samprotauti originaliai, kitaip.
7. Pabandykite menine forma (piešiniu, grafikos, tapybos, keramikos darbu, fotografija, instaliacija, sukurta muzikine kompozicija ir pan.) išreikšti pasirinktos knygos ar autoriaus savitumą.
 - a) Pristatykite klasėje jūsų sukurtą meninę formą; išklausykite, kaip kiti mokiniai interpretuoja jūsų kūrinį; išklausę interpretacijų, paaiškinkite, kodėl tai knygai ar autoriui jūs pasirinkote būtent tokią išraiškos formą.
 - b) Palyginę savo kūrimo intencijas ir kitų klasės mokinių interpretacinius komentarus, paaiškinkite, kas – autorius ar kūrinio skaitytojas (žiūrovas, klausytojas) sukuria kūrinio prasmę. Ar kūrinio interpretacija gali būti tik viena?
 - c) Meninė forma, grožinės literatūros, muzikos, dailės, teatro kūrinys, turi potekstę – paslėptą mintį. Pasirinkite vieną meninį vaizdą iš klasėje aptartos knygos ir atskleiskite potekstę – paslėptąją mintį. Užrašykite.
8. Palyginę dvyliktokų ir N. Geimeno mintis, atraskite, kurios išvalgos sutampa, nors ir išreikštos skirtingais žodžiais. Kurios mintys, mokinių ar straipsnio autoriaus, Jums atrodo įdomesnės? Kodėl? Argumentuokite.

Iš N. Geimeno, straipsnio autoriaus, minčių:

Viskas, ką jie skaitys, padės jiems geriau pažinti pasaulį ir išjudins juos.

Grožinė literatūra – pakloja empatijos pamatus.

Savo rojų įsivaizduoju kaip milžinišką biblioteką.

*Tik skaitomos knygos praturtina ir keičia pasaulį.
Todėl mes negalime Jų išsižadėti, palikti dūlėti
bibliotekų lentynose, pasmerkti skaudžiai vienatvei,
kaip yra rašęs poetas Raineris Marija Rilke.*

Turinys

Kodėl knygų skaitymo tema pradedamas Jūsų, gimnazistų, vadovėlis?	4
1. Skaitai knygas – pažįsti save ir pasaulį	5
Apie knygos ir skaitymo vertę	6
Leonidas Donskis. Yra laikas skaityti knygai	6
Leonidas Donskis. Alternatyva: lėtojo skaitymo atgimimas	7
Nylas Geimenas. Paskaita	11
Vanda Juknaitė. Išsiduosi. Balsu	21
Markas Hedonas. Tas keistas nutikimas šuniui naktį.	54
Justinas Žilinskas. Knygos recenzija	59
„Autizmas – ne liga: tiesa ir mitai“. <i>Interviu su Lina Sasnauskiene</i>	61
I tema. Įsivertinimo užduotys	63

Informacija – www.llti.lt

Pastabos – knyga@llti.lt

Užsakymai – platinimas@llti.lt

Detalesnė informacija:

Cytis Vaškelis: m. + 370 6 5668203, gytis@llti.lt

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Į. k. 111955176

Antakalnio g. 6, Vilnius LT-10308